

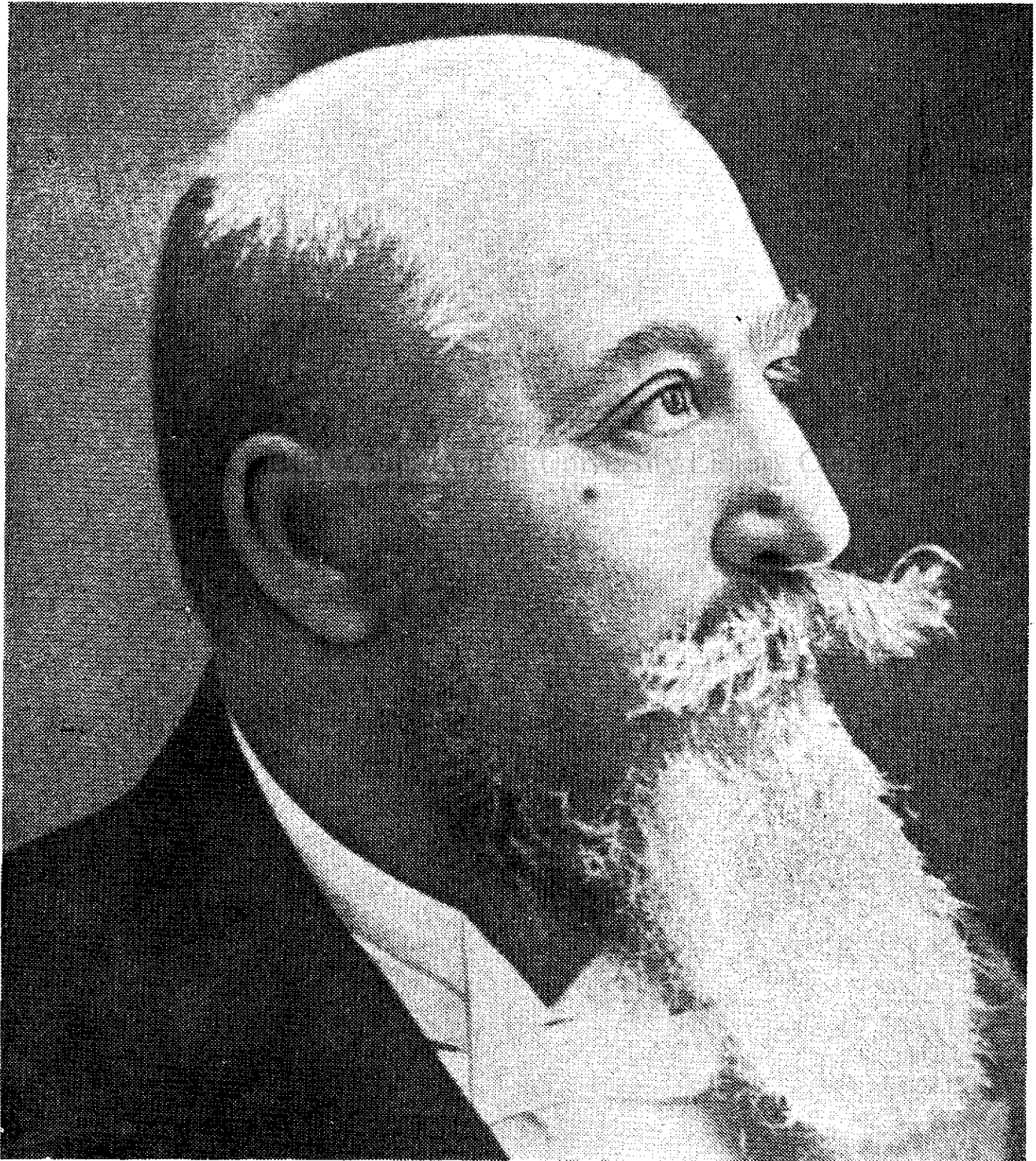
Universul

Interar

Anul XLIV Nr. 45

4 Noembrie 1928

5 Lei



Dr. C. I. ISTRATI

C t i o r i i

DOCTORUL C. I. ISTRATI

de G. G. LONGINESCU

Mi-a fost profesor, m'a învățat carte, m'a ajutat la nevoie. Am spus-o și o mai spun, în preajma inaugurării monumentului său din Parcul Carol. Li sunt recunoscător. Trebuie să-i fiu și-i voi fi cât voi trăi.

I-am fost elev acum treizeci și opt de ani și am primit dela el învățătura temelnică, pe care se reazămă, ca pe o temelie de granit, tot ce am învățat mai târziu și tot ce știu azi.

I-am fost preparator acum 24 de ani și doi ani de-a rândul i-am făcut experiențe la cursul de Chimie Neorganică, pe când suplinea catedra pe care din 1906 am onoare să o ocup la Facultatea de Științe din București. Atunci am simțit și mai bine toată căldura pe care doctorul Istrati o punea în strălucitele lui lecții, care fermecau pe studenți prin frumusețea vorbirii și înălțimea gândirii. După o lecție făcută de doctorul Istrati, te simțea ca la eșirea din biserică, mai curat, mai uminat, mai aproape de Dumnezeu.

I-am fost colaborator la cartea de Chimie de liceu, care ne-a dus numele peste mări și peste țări, fiind tradusă în limba franceză.

Pe doctorul Istrati l-am văzut întâia oară acum 39 de ani.

Eram în anul întâi al facultății de științe din București. Mă inscriesem la științele fizico-chimice, atras de faima lui și de plăcerea de a învăța aceste științe, cari mă fermecau din liceu. Era pe la sfârșitul lui Octombrie, într-o după-amiază. Mă găseam cu mai mulți prieteni în sala de sus a Universității vechi, acolo unde până acum trei ani se îngrămădeau studenții și făceau gălăgie, în locul dintre scara, pe atunci de stejar, și cancelaria profesorilor. Rând pe rând, unii mai grăbiți, alții mai încet, veneau profesorii la un consiliu al facultății. Mă interesam mai mult de profesorii noștri dela fizico-chimice.

După 39 de ani, îl văd și azi, când nu mai văd, așa precum erau atunci. Unul urca domol treptele prea înalte pentru picioarele-i slăbite de anii purtați pe umeri, privea cu ochi cercetători în dreapta și în stânga și zâmbea părăntește trecând printre noi. Era *Alexe Marin* (1814-1895) care din profesor de școlile primare la 15 ani, și după ce urcase rând pe rând toate treptele sociale, și după ce învățase chimia la Paris, era de vre-o 35 ani profesor universitar și era atunci profesor de Chimie Neorganică. Altfel urca treptele repede și sprinten. Era *Grigore Ștefănescu*, profesor de Mineralogie și Geologie, cu pasul sigur deprins cu excursii lungi și obositoare. Un altul urca treptele sprijinit de propteaua scării, neputându-și călăuzi îndestul de bine pașii cu vederea lui slăbită. Era *Bucaloglu* (1830-1891), profesorul de fizică vestit pentru marea lui știință și ale cărui cursuri cu multe experiențe erau urmate și de studenții dela litere și drept. Dintre toți profesorii, mai sprinten și mai impunător era un profesor înalt și bine făcut, cu

barba frumoasă, cu măști stufoase, cu nasul regulat, cu ochii mari și privire pătrunzătoare. Era cu o geantă mare la subsuoară și cu o căciulă țuguată de astrahan în cap. Nu-l cunoșteam. Am aflat dela *moș Marin*, mort și el de câțiva ani, că era doctorul Istrati. Mi-a părut foarte rău că nu-l privisem mai bine și mai mult. Renumele lui era mare de pe atunci. Descoperise o clasă întreagă de materii colorante, pe care le-a numit *crancine*, în cinstea Franței la care ținea mult, în care învățase, în care avusesse mulți prieteni iluștrii și în care i-a fost dat să închidă ochii pentru vecie. La 17/30 Ianuarie 1918 într-o cameră de spital din Institutul Pasteur.

A fost, trebuie să spun în treacăt, toată viața lui unul din cei mai sinceri și mai iluștri iubitori ai Franței...

Pentru cea din urmă oară l-am văzut pe Doctorul Istrati cu vreo lună înainte de sfârșitor de dureroasă părăsire a Bucureștilor. Venise în laboratorul meu, mai bine zis în grajdurile cari sunt rușinea Facultății de Știință din Capitala României Mari. Venise să-mi vorbească despre cartea de liceu. Ce facem, Domnule Doctor, îl întrebai la plecare, dacă nu luăm Transilvania. Eșind pe ușe și bățând cu mâna dreaptă pe buzunarul vestei, îmi răspunse hotărât: Dacă nu luăm Transilvania, luăm... N'am înțeles cuvântul din urmă. Și a fost mai bine ca să nu-l mai știu nimeni.

Când, sub ocupația nemțească, ce avea să mă trimeată la țaiat turbă în Germania, de nu trecea generalul *Berthelot* Dunărea la timp, când dintr-o scurtă telegramă am aflat dintr'un ziar de moartea la Paris a doctorului Istrati, am plâns ca un copil și de atunci mă înneacă plânsul când mă gândesc la dânsul. Multă vreme nu-mi venea să cred că omul neadormit a adormit pe vecie. Îl vedeam și-l auzeam mereu și azi îl văd precum l-am cunoscut: înalt, voinic, frumos, impunător ca o statuie, cu foi mari de hârtie în mână, cum îi sta așa de bine, cum l-a prins maestrul *Oscar Späthe* și cum l-a turnat în bronz artistul *Răscanu*. Îl auzi rostind cu glas tare cuvântările înimioase. Seria frumos, cîtea frumos, vorbea frumos. Cu drept cuvânt marele nostru *A. D. Xenopol* l-a spus într-o zi: Ți-a dat Dumnezeu de toate: ți-a dat trup, ți-a dat minte, ți-a dat inimă, ai piept, ai glas, ai tot ce trebuie ca să muncești pentru înălțarea scumpiei noastre României. Amândoi au împodobit cu luminoasele lor nume coroana de glorie a neamului nostru.

Mă văd student, lucrând deavalma cu el în laborator. Iarna, pela 5 după masă, ne da câte un ceai în păiure de laborator, cu o vergea la sticlă drept linguriță de amestecat zahărul, și cu o sticlută de rom. Ne spunea totdeauna să luăm rom în ceai, nu ceai în rom. Dar degeaba. Studenții întrebuințează în la-

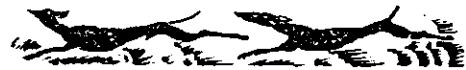
borator mai multă substanță decât trebuie, oricât le-ai spune ca să întrebuințeze mai puțin. La fel păcătuim și noi. Dar ce veselie după ceai, ce gust de muncă, ce discuții aprinse. Și când porneam și re casă, în hăinuțele noastre sărăcăcioase, înfruntam viforul de pe splaiul Dâmboviței mai ceva ca Șuvarov.

Încheiu, cum am început, cu ce am mai scris odată.

În Parcul Carol e mare sărbătoare. Drumurile din el sunt țixite de lume. Învățați români și Români de pretuindeni sărbătoresc amintirea marelui patriot, care a fost frunțaș între frunțașii științei românești. Undeva e o capodoperă în bronz, reproducere a capodoperei în carne. Se rostesc cuvântări. Cea din urmă se încheie cu versurile lui Alexandru scrisse la moartea lui Cuza Vodă:

Sunt nume destinate, ca numele tău
[mare,
Să steie neclintite pe-a timpului hotare.
Și veșnic să răsfrângă o fainică lumină
Pe secolii, ce 'n umbră trecând, ți se
[închină.

Doctore Istrati, România Mare nu te va uita!



OMAGIU DOCTORULUI C. I. ISTRATI

Anul acesta s'au împlinit 10 ani dela moartea iluștrului savant și bărbat de stat, Doctor C. I. Istrati. Cu această ocazie, elevul, colaboratorul și prietenul său, Profesorul G. G. Longinescu a luat inițiativa unei comemorări.

Astfel, D. Profesor G. G. Longinescu își deschide, la facultatea de științe din București, cursul de chimie neorganică, Marți 30 Octombrie, având ca subiect pentru prima lecție personalitatea Doctorului C. I. Istrati.

Duminică 4 Noembrie se va desveli în Parcul Carol, bustul marelui savant, executat de *Oscar Späthe* și turnat în bronz de *Răscanu*. La inaugurarea acestui monument vor lua parte cele mai de seamă figuri ale lumii științifice de la noi.



UN OM DE CREDINȚĂ ȘI MUNCĂ

de CONSTANTIN BACALBAȘA

în preziua războiului pentru neatâr-
re, în iarna anului 1876 fiorii unei
și nouă și presimțirea unei prefaceri
ționale începea să agite tineretul ro-
ănesc.

Constituția lui Midhat Pașa, care trata
mânia drept provincie turcească, în
anul agitațiilor, studenții universi-
și se întrunesc și votează moțiuni de
restare, apoi cer instructori militari
tru ca să dea țării soldați conștienți
tru evenimentele ce se prevedeau.

Pe o iarnă grea, cu zăpada până la
zme studenții universitari fac exerciții
lărești în marea curte a cazărmei
armilor pedestri, în capul flancului
pt un student în medicină atrage pri-
ele; înalt, chipeș, bărbos, studentul
orand Constantin Istrati se distinge.
șionalistul din întreaga-i viață își în-
ea cariera.

Constantin Istrati debutează cu o mono-
de socialo-naționalistă purtând drept
tor: „*Mens sana in corpore sano*“. Ti-
tul epocii este impresionat. Doctorul
stantin Istrati apare ca un înaintea
gător, ca un gânditor, ca un om nou
cupat de îmbunătățirea neamului
și cercetător al problemelor sociale
tezbateri.

rea mult naționalist spre a se inscrie
rândurile socialiștilor cari începeau
rea legat de mentalitatea curentă a
rei el nu este un revoluționar, docto-
Istrati va fi un temperat lucrător în
ul câmp al ideilor.

activitatea lui socială-politică nu de-
militantă ci se oprește la aceste în-
turi; în schimb se consacră științei.
nia îl atrage.

rotat laboratorului face invențiuni
sunt cu laude apreciate în lumea oar-
ilor de știință. Plin de nobila patimă
mucei idealiste îl vedem, lucrând în
eniul ce și-a ales cu râvnă, cu stă-
ță și cu competență. Institutul său
mpune iar inițiatorul se impune, nu
ai ca om de știință dar și ca politic.
se partidele vor să și-l însușească.

rit întotdeauna deștept pentru a pri-
oționile noi, se avântă în toate do-
ile unde mintea este chemată să cer-
ze și să caute a descoperi adevărurile.
iritismul începe a fi la modă. Ma-
Hașdeu este un adept al spiritismu-
doctorul Istrati, primind ascendentul
emicului gânditor, devine un adept
naacului. Doctorul Istrati este acum
nist și pune în slujba noii sale re-
ni toată patima neofitului ca și tot
amentul muncitorului fără oboseală.
ocuparea spiritistă nu slăbește, în-
el credința în adevărurile științei.
istul rămâne corifeul științei pozi-

tive, șef al unei instituțiuni experimen-
tale care își înalță zilnic autoritatea.

Puterea de muncă a d-rului Istrati și
mai ales, râvna lui de a crea utilități, a-
lătura de încrederea ce-și puse în el
Take Ionescu, îl indică pentru ca să fie
organizatorul Expoziției jubiliare și crea-
torul Parcului Carol.

Sta, negreșit în firea omnească do-
rința de prelungire a existenței. Moartea
fiind un sfârșit firea omului se împotri-
vește morței. Omul conștient vrea să tră-
iască mai departe de cât poate avea viață
fizică, de aceea cât trăesc, unii incredin-
țează perpetuarea existenței lor, copiilor,
alții operelor din cadrul lucrurilor mo-
rale. Dorința de nemurire, rivnă natu-
rală care predomină celelalte instincte,
înarmează, galvanizează și înzecește pa-
terile creatoare ale individului.

Doctorul Istrati a făcut din Parcul Ca-
rol și din Expoziția jubiliară opera re-
prezentativă de căpetenie a vieții sale,
cu drept cuvânt admiratorii și „posteri-
tatea dreaptă“ au hotărât să-i eternizeze
figura și opera printr'o statuie.

Negreșit eternitatea, cu înțelesul amir-
tării conștiente nu există. Pe cât timp
mortul n'are conștiința prelungirii sale,
și pe cât el nu se poate folosi prin sim-
țuri de omagiul postum al celorlalți oa-
meni, nu poate fi decât o miniatură a
eternității redusă și ca proporții geome-
trice și ca coprius. Apoi nici măcar a-
ceastă „eternitate dreaptă“ nu stă per-
manent legată de amintirea celui eterni-
zat prin forme materiale precum: ta-
bloul, statuia sau inscripția istorică.
Moartea este prea atot puternică și prea
mult naturală pentru ca s'o poată zădăr-
nici artificiile omenești. Totul moare,
chiar și nemuritorii.

Din numărul atâtor milioane de oa-
meni care se nasc zilnic și mor zilnic,
eternitatea nu reține decât un mănun-
chiu foarte redus de aleși; Constantin
Istrati a fost unul dintre aceștia.

Om de știință, nu de inimă, nu legat
de neamul său românesc printr'o stator-
nică credință, l'am găsit în totdeauna în
înțelegere cu cronicarul care a spus:
„La fapte bune puținii s'adună!“.

Parcul Carol, care este astăzi unul din
giuvaerurile Capitalei noastre, ar fi fost
creat, firește, și sub altă direcțiune, dar
doctorul Istrati a pus aci pecetia perso-
nalității sale, a stăruinței sale și a mun-
cei fără preget. Cine știe dacă un altul ar
fi dat creațiunei aceeași structură de
permanență, pe care o are acum și dacă
nu s'ar fi mărginit la o improvizatie vre-
melnică destinată a trăi numai atât timp
cât Expoziția.

În timpul războiului celui mare docto-

rul Istrati, naționalistul ireductibil s'a
găsit alături de toți aceia cari ereau în-
suflețiți de marea idee a întregirii nea-
mului. Dar, după cum inima lui româ-
nească se înviora și se întărea la adierile
speranțelor inaripate, tot la fel s'a în-
frânt sub loviturile înfrângerilor crân-
cene care risipeau iluziile lui sfinte.

Doctorul Istrati a trăit o viață de cre-
dincios și de apostol, om al științei și al
românismului a avut parte să vadă în-
ceputul unui războiu destinat să facă
România Mare, dar n'a putut trăi indes-
tul pentru ca să vadă și izbânda.

Pe soclul monumentului său nici o altă
inscripție n'ar fi mai potrivită afară de
aceasta: „Om al credinței românești și
al muncii!“.



NOTE BIOGRAFICE

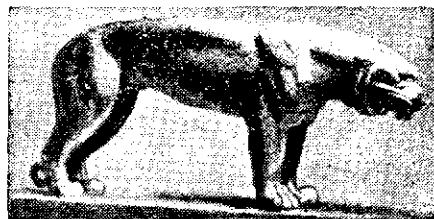
Doctorul C. I. Istrati s'a născut în
anul 1850 la Roman. Studiile secundare
le-a terminat la Iași, iar pe cele univer-
sitare la București. După ce și-a luat
diploma de doctor în medicină și după
un scurt timp de practică medicală, s'a
specializat în studiul chimiei. Plecând
la Paris a lucrat în laboratoriile lui
Wurtz și Friedel. În anul 1887 a fost nu-
mit profesor de chimie organică la fa-
cultatea de științe a universității din
București.

Imprejurările politice l-au adus, în
Aprilie 1899, ministru al lucrărilor pu-
bliche în cabinetul conservator al lui G.
Gr. Cantacuzino. Puțin timp apoi a fost
ales membru ordinar al Academiei Ro-
mâne.

În 1880 a publicat „O pagină din is-
toria contemporană a României“. După
tratatul său elementar de chimie s'a pre-
lucrat lucrarea cunoscută în străinătate
„Cours élémentaire de Chimie (Paris 1895),
distinsă prin faptul că introduce noua
nomenclatură propusă de congresul din
Geneva dela 1892.

Împreună cu elevul său, G. G. Longi-
nescu a scos renumitul său Cours de chi-
mie, tradus în franțuzește și întrebui-
țat și în străinătate.

A murit în ziua de 30 Ianuarie 1918
la Paris.



P O E Z I E

SEFANIA ZOTTOFICEANU

MOARTĂ

E-atâta tristeță în cerul mohorât
 Pictat par'că de-un artist pe care l-a lăsat iubita...
 E-atâta tristeță în aerul cald și coclit,
 Ca răsufierea unui copil care se vestejește în boală...
 E-atâta tristețe în viața asta a orașului domoală
 În care și gemetele par bolnave și înfășurate în vată,
 Că sufletul meu plantă
 Cu rădăcina otrăvită de veninul ne iubirei tale,
 Iși lasă în jos în spre pământ fruntea,
 Și viața lui toată.

A ! spumegânda, vijelioasa, aiurita
 Bucurie de-a te arunca spre soare,
 De-a crește tumultuos, de-a răscoli
 Și stăpâni pământul
 Cu dragostea și gândul,
 Ca vântul care crește
 Și stăpânește
 Poporul valurilor de mare,
 Cum s'a risipit !...

Și sufletul meu, lăstar închiric și frânt;
 Șipot de lumină și bucurie, secăt;
 Altar de închinăciune de podoabele-i grele prădat,
 În tristețea asta a orașului din ce în ce mai apăsătoare,
 Din ce în ce mai apăsătoare,
 Iși lasă fruntea și viața toată
 Să se aștearnă încet la pământ
 Moale, înfrântă, desgrădinată și moartă.

ARTUR ENAȘESCU

PRIMAVARA

Vânt călduț de primăvară,
 A pornit hoinar prin lume:
 Uplete luncile de glume,
 Și de chef cu-a lui chitară.

Zdrăngăniind din creangă'n creangă
 Prin desisul încă gol
 Și par nobilii mesteceni
 Rupți din lyra lui Eoll.

Sub cântarea lui măiastră
 S'a deschis par'co fereastră,
 Sus de tot în bolta clară,
 ...Cer suav de primăvară.

Și prin ea surăd spre el,
 Nourăși într'un inel,
 Auriu de căpușoare,
 Resfirate'n joc de soare.

FRANCIS JAMES

CATRENE

ABSENTE

Puteai să vezi aseară cum cerul instelat
 Era ca într-o poemă sau o astronomie
 Și ai fi spus că nu e selipirea-aceasta vie
 Și că doar omul singur sub cer a fost
 /crecat

ONOMATOPCIE

La poalele colinei numită Ursnya
 Censeamnă : „un pământ prin care curg
 /izvoare
 Se'nalță, răspunzând cântărilor se pare,
 Lăcașul șuerilor sau Tiutea.

SBOR

Enormă, pasărea plutea nemișcătoare,
 Deodată se sbātu pe loc și-apoi în sus
 Iși îndreptă rotund un cioc de răpitoare
 Și își purta greoi un trup înspre apus.

UMBRA SE INCHIDE

Când noaptea deasă iar peisagiul îl
 /aseunde
 Pe uliță răsună un pas din când în când
 Și căinilor, ce latră în lanțuri, le răspunde
 Ecoul și tăcerea coboară tremurând.

CALDURA

Acelaș strigăt mic de greer se așează
 Peste tăcere și odihună în câmpie
 Și strălucirea gliei atâta e de vie
 Că urcă până'n ceruri înaltă. E amiaza.

ANTICA

Fecioarele în vântul ce tremura prin par
 Cu grație năltau profiluri paralele:
 Dar înspre una Amor, a îndreptat un arc
 Și—nimerită—zace acum prin esfodele.

TULBURARE

Lăcaș al fericirii, te-ai arătat în vis,
 Odaie calm deschisă în umbre pe o apă:
 Dar cerul se ncruntă și inima-mi
 /s'a nchis
 Precum un erin, furtuna când gata e
 să'nceapă.

Trad. de Mihail Sebastian

BOLȘEVICUL...

MIRCEA DAMIAN

Un oraș întreg am nimicit pentru un soarece. Un oraș capitală de județ cu mii de suflete, pentru un soarece cu un singur suflet, un soarece și toți soarecii, care se afla ascuns în odaia mea.

— Doamnă! — i-am spus proprietăreasa. Mie îmi trebuie liniște, multă liniște!

— La mine e liniște și curățenie, domnule!

Gazda mea, era de șaptezeci și cinci ani și avea un copil din flori, în vârstă de cincisprezece ani. Copilul gazdei mele, era schiop de piciorul stâng. Și schiop nu era. Dar era schiop, undă umbra multă vreme în tovărășia unui prieten schiop. Și schiopase el!

Așadar, trei eram în casă: proprietăreasa, fiu-său și cu mine. Odaia mea, era intrarea prin odaia lor. Era înaltă cu un pat, un dulap, câteva scaune, o masă de scris și o icoană reprezentând „Paradisul și Infernul”. Avea parter și o fereastră ce da în stradă, era mică, mică și liniștită.

Și a fost odaia mea, trei zile închisă. În seara zilei a treia, a apărut soarecele. Eu nu l-am văzut decât pe rușii orașului; dar era în odaia mea, loca cu mine. Nici el nu m'a văzut pe mine, dar știa că locuiesc cu el. Și am început să ne dușmănim așa, pe nevăzute.

Începutul, l-a făcut el: ronțâia, undeva, în ungher al camerei. Eu eram luminat în pat, gata să dorm. Dar n'am auzit nici trebuia să ascult dacă soarecele ronțâie! Am săvârșit apoi cu o ghiată de leuc unde credeam că este ascuns, încercat. Și ne păndeam unul pe altul pe întineric: el asculta — dacă mai auzi ce ceva; eu ascultam, ridicat în vânt oaselor, să mai ronțâie ca să auză realitate ghiată, apoi cu scaunul și cu mâna... Pe urmă începea iarăși, mai cu pauze ca să mă încerce, apoi ronțâie fără întrerupere, din ce în ce mai și mai enervant, parcă ar fi măcinat ceva sticlă.

— Doamnă!... Doamnă!!!... DOAMNA!!!
— Ce s'a întâmplat, domnule? Arde??
— Răspunde bătrâna înspăimântată din odaia ei.

— Nu, nu arde. E ceva mai rău!

— Vai de mine! Ce este??

— Un soarece!

— Un soarece! Unde??

— Nu știu!

— Păi atunci de unde știi că-i soarece??

— Știu. Cum să nu știu?? Doar n'o fi hipopotam!

— Ce-i acela??

— Hipopotam!

— Parcă spuneai că-i soarece!

— Soarece, cucoană, soarece este. Eu mi-ăsese camera numai pentru mine.

— Bată-l Dumnezeu de bolșevic! — se zice.

— A venit și la mine, în pat, ieri noapte. Era un soarece mare și roșu!

— Mare sau mic, roșu sau verde, nu mă interesează... Tăuți cum ronțâie! Ei, asta-i liniște?! — și aruncă cu scaun.

— Și ce să fac eu??

— Să-l prinzi! Mie-mi place să locuiesc în cameră... Tăuți!

— And!

— Am închis ochii toată noaptea. Am călănărit, am stricat scaunele și am dat de nuc a patului, pe care o bom-

bardam cu picioarele ca să sperii bolșevicul. Iar dimineața, îi spun, infuriat, gazdei:

— Când mă întorc, să găsească soarele prins, viu sau mort. Aș prefera să-l am viu, ca să mă răfuească cu el!

— Las' că-l prinzi!

— Să-l prinzi.

— S'a lăudat degeaba, căci nu l-a prins.

— A prins șapte, dar bolșevicul a scăpat!

— De unde știi că nu este printre ei??

— Mă întrebă femeia privind cei șapte soareci opăriți, înșirați în linie de trăgători pe pragul ușii.

— Nu este, cucoană, lasă-mă'n pace!

— Dar de unde știi??

— Știu eu ce știu. Ai să vezi că în noapte vine din nou. D-ta nu înțelegi că este în odaia la mine??

— Ba înțeleg.

— Păștia unde i-ai prins??

— În bucătărie.

— Vezi??

— Bine, dar în cameră la d-ta nu poate să fie. A venit din bucătărie, pe sub podele.

— Ascultă-mă pe mine, cucoană: la noapte vine din nou!

— Nu m'am înșelat: soarele a început să ronțâie de îndată ce s'au aprins lumânările!

— Așa e căm' avut dreptate??

— Poftim??

— Bolșevicul!

— Cine??

— Soarele. A venit. Tăuți cum ronțâie!

— Dar unde o fi??

— Nu știu. Să-l cauți. Ti-ai spus eu că între cei opăriți nu este.

— L-am căutat, căteși trei, toată noaptea. Am răscolit casa întreagă, am spart o oglindă, am stricat parchetul... dar soarecele cu în palmă!

— Ei bine, cucoană, ce-i faci??

— Măine am să scot afară toată mobila. Nu se poate să nu dau de urma lui.

— Așa a făcut: a scos în curte mobila, a cercetat-o eu de-amănuntul, a făcut mici reparații în odaia mea, a cercetat casa de jur împrejur astuză și cu pietriș, toate părțile și sobele. — dar de urma soarecelui n'a dat!

— Ei??

— Nu-i!

— Vasăzică, nici la noapte n'am să dorm!

— Eu cred că fugit!

— Aș! E-acel, ai să vezi. Cum o să fugă!

— Nu-i! L-aș fi găsit chiar de-ar fi călănărit de mic!

— Cum a'nserat, eram toți trei la pândă. Soarele a început, bineînțeles, să ronțâie!

— Auz?

— Dar unde-o fi?? — se cruci bătrâna.

— Nu știu unde-o fi, cucoană; dar este. Nu-l auzi??

— Ba da.

— Și eu plătesc chirie!

— Să te muți, domnule.

— Aș, nu merge așa. Mai întâi să-mi prinzi soarele: pe urmă, vom vedea.

— Dar să-mi prinzi soarele, mă înțelegi??

— Cum să-l prinzi??

— Nu mă privește. De ce nu mi-ai spus din capul locului că ai soareci în casa??

— Dacăș fi știut!... Dar să-l mai căutăm.

— Asta vreau și eu: să-l căutăm. N'am

să fiu liniștit, până când n'oi pune mâna pe el!

— În fiecare seară, începeam goana după soarece toți trei: eu, bătrâna și fiu-său. În fiecare dimineață gazda scotea în curte mobila din toate odăile, apoi le cerceta amănunțit, întindea curse în toate ungherele, împrumutate dela vecini vreo cinci pisici... dar bolșevicul n'am izbutit să-l prindem! Într-o săptămână, praful s'alesese de mobila: oglinzile sparte sau zgâriate, paturile scâlciate, scaunule șchioape sau oloage, tablourile desrămate... Erau și trei victime: o pisică sucombuse strivită de garderob; alta, își ruptese laba într-o cursă destinată soarecelui; iar băiatul gazdei, căzând din pod unde se urcase pentru urmărirea bolșevicului, își scrântise piciorul și șchio-pase de-abinelea. Dar își scrântise piciorul drept, astfel că era acum schiop de amândouă picioarele...

— Vecinul cu pisica ucisă și cel cu ea schilodită, au intentat proces bătrânei, cerând, fiecare, câte douăzeci de mii de lei despăgubiri.

— Erau pisici de rasă! se lăudau ei.

— Sunteți niște pungăși! — le spunea bătrâna.

— Toată strada era în fierbere. Câțiva inși au reclamat autorităților că le tulbur liniștea.

— Cu ajutorul câtorva vecini, am organizat un plan de luptă în toată regula: eu, bătrâna și cu fiu-său, urmăream soarele în lăuntru, iar ceilalți, înarmați cu furci, ciomege și căldări pline cu apă, erau postaji de jur împrejurul casei. Degeaba însă!

— N'ar fi mai bine să aducem pompierii??

— Își dădu cineva cu părerea.

— Proprietăreasa se împotrivi.

— Să mai încercăm așa! — propun eu.

— Dacă e mobila în casă, nimic nu facem! — mai zise cel ce propusese să aducem pompierii, și care făcuse războiul cu gradul de plutonier. Trebuie scoasă în curte. Pe urmă, doi sau trei inși să cerceteze odăile: alții, să fie postaji la uși; câțiva în pod, iar alții de jur împrejurul clădirii.

— Dece nu dăm foc casei?? — propuse altul. E mai simplu!

— Ar scăpa ș'atunci! — zic eu.

— Aș!

— Scapă, vă rog să mă credeți... Și pe urmă, eu n'aș vrea să ardă. Imi trebuie viu cu orice chip.

— Bine, să-l urmărim atunci!

— L-am urmărit câteva ore, după planul de luptă al plutonierului. Se strânsese aproape toată strada, și fiecare căuta să dea o mână de ajutor. Unii fluerau, alții miorlăiau ca pisicile, alții imitau ronțâitul soarecelor, câinii urlau sau șelălăiau... dar de prins, — nu l-am prins!

— Și toată lumea era curioasă să-l vadă. Fiecare văzuse cel puțin un soarece în viața lui; dar voiau cu orice chip să-l vadă păsta!

— Să mutăm casa în cealaltă parte a curții! — adăugă cel ce fusese de părere să-l dăm foc. Ori să mutăm doar odaia duminică, dacă îți număidecât să locuiești într'usa!

— S'ar muta și el cu mine!

— Atunci ce-i facem??

— Să-l mai lăsăm până mâine! — zise gazda: poate s'o fi speriat și-o fi fugit!

— Să fugă?? Perit-a Sfântul! E-acel.

Ai să vezi: cum s'or aprinde luminile, începe să rontăie!

— Faceți reclamație la primărie! — ne sfătuia cineva.

— La primărie, zici?

— Da, la primărie!

— Pentru ce?!

— Așa! să ia primăria măsuri împotriva lui. Pentru ce avem primar și consilieri comunali și edili?!

— Are dreptate! — încuviințară ceilalți.

— Bine, să facem reclamație la primărie! — se 'nvoi bătrâna.

Făcurăm reclamație la primărie. Am iscălit-o eu, gazda, și încă vreo cincizeci de inși.

Primarul a convocat numaidecât consiliul comunal în ședință extraordinară și m'a invitat și pe mine să asist la desbateri.

— De când a apărut șoarecele? — mă întrebă părintele comunei.

— A treia zi, seara, după ce am ocupat odaia.

— În ce zi?

— Într-o Vineri.

— Nu așa! Eu vreau să știu data!

— Eri a fost o săptămână.

— Era mare? — mă 'ntrebă un consilier.

— Ziua?

— Ba nu; șoarecele.

— Nu știu; nu l-am văzut.

— Pentru ce nu-l prindeți? — mă 'ntrebă altul.

— Nu putem. Il urmărim de-o săptămână înfreadă!

— Trebuie înstituită o comisie care să se transporte la fața locului! — propuse ajutorul de primar.

— Eu sunt de părere să desființăm strada aceia! — zise un consilier.

— Ba mai bine șoarecele! — se 'nfurie altul. Auzi! să revoluționeze o stradă înfreadă!

— Asta e și părerea mea! — le spun. Dar întrebarea este: cum să-l prindem?!

— Să recurgem la ajutorul armatei! — propuse cineva. S'aducem toate muzicile, fanfarele și gornii să cânte ca să-l sperie.

— Trimit și eu pe nevastă-mea și pe soacră-mea; când or începe să vorbească... nu se mai aude nici muzică nici gornii!

Cățiva consilieri propuseră alte soluții, apoi se luară la ceartă. Primarul suspendă ședința până a doua zi, când ne 'ntrunirăm din nou, cu toții.

— Domnilor, părerea mea este să acceptăm propunerea d-lui ajutor! — zise primarul.

— S'auzim!

— Păi n'ați auzit-o eri?!

— N'are-aface; s'o auzim și astăzi.

Primarul făcu un rezumat al dezbaterilor din ziua precedentă, apoi dădu cuvântul ajutorului.

— Domnilor consilieri! — începu acesta. În interesul salubrității publice, pentru liniștea și propășirea urbei noastre care se află sub teroarea șoarecelui din strada Fântâniei. No... ce număr, domnule?

— No. 48!

— ...Din strada Fântâniei No. 84, propun, a se constitui o comisie care să se transporte la fața locului. Comisia va stabili ravagiile morale și materiale făcute de inculpat, va cerceta locul unde se află ascuns și în ce mod s'ar putea prinde. Dacă urmărirea și prinderea lui va necesita cheltuieli mai mari, se va întocmi un deviz în trei exemplare, care, însoțit de un memoriu detaliat, se va

înainta primăriei în termen de cincisprezece zile. Am zis!

(Aplauze îndelungate!)

— Și cine va face parte din comisie? — întrebă un consilier.

Avură loc discuții aprinse. După lungi dezbateri, se hotărî ca din comisie să facă parte: medicul veterinar și medicul primar al orașului, inginerul primăriei, polițaiul, comandantul pompierilor și ajutorul de primar, ca președinte.

— Ar trebui să consultăm și pe d-l prefect! — își dădu cineva cu părerea.

— Desigur! — încuviință altul. Și pe domnii parlamentari ai județului!

— Deocamdată, comisia astfel formată se va transporta la fața locului! — hotărî primarul. Și după ce își va înainta memoriul, vom vedea ce mai e de făcut.

Gazetele au apărut, toate, în ediții speciale, publicând *in extenso* dezbaterile consiliului comunal și câteva articole foarte entuziaste. Un reporter cu fautezie, a început publicarea unui foileton cu titlul:

„Bolșevicul misterios din strada Fântâniei!”...

În timpul acesta, gazda și cu fiu-său urmăreau fără întrerupere șoarecele.

— Ce s'a hotărît? — mă 'ntrebă ea.

— O comisie!

— Ce-i aceia?!

— O comisie. Vine mâine la fața locului, să vadă ce și cum.

Comisia se prezintă într'adevăr a doua zi dimineața la orele 8.

— Unde este? — întrebă medicul veterinar având trusa cu scule și medicamente subsuoară.

— Cine?

— Șoarecele!

— Nu știu! E'n odaie la mine.

Inginerul cercetă construcția casei și hotărî că-i în stare bună. Ne puserăm apoi cu toții la pândă, însă n'am prins niciun șgomot.

— Numai seara vine! — zisei.

— Atunci să venim diseară! — propuse comandantul pompierilor.

Comisia plecă, și se 'ntoarse pe 'nserat.

— I'auzi!

Începurăm urmărirea. Veterinarul imprăștiu șoricioaică și stricnină prin toate colțurile odăilor. Dar totul a fost în zadar! Șoarecele venea în fiecare seară odată cu comisia...

Bătrâna a căzut la pat de inimă rea, iar fecioru-său, lunecând pe parchet, își mai scrântise o mână, și era obsedat de ideea că el a fost născut numai pentru a urmări șoarecele, și că, de îndată ce-l va vedea... moare!

— Dacă aș trăi să-l văd și eu! — se tânguia bătrâna.

După cinci nopți de urmărire zadarnice, comisia s'a întrunit în odaia mea, ca să hotărască.

— Eu sunt de părere să otrăvim toate animalele din oraș! — zise veterinarul.

— Ar fi mai bine să le lăsăm să moară de foame! — propuse medicul-primar.

Comandantul pompierilor, fu de părere să dărâme clădirea, ba chiar cartierul întreg, dacă va fi nevoie; polițaiul, hotărî arestarea tuturor proprietarilor și chiriașilor cari au șoareci în casă; iar ajutorul de primar, ceru ca parlamentarii județului să facă o interpelare în camera deputaților.

— Alta e soluția! — zise autoritar inginerul comunal. Ați uita, domnilor, că paralele cu strada, curge râul!

— Și ce-are aface râul cu șoarecele? — întrebă veterinarul.

— Are! Căci putem să-i schimbăm cursul, sau să construim un canal sub-

teran, care să lege râul cu casa, și să înecăm astfel șoarecele prin surprindere!

— Ideea n'ar fi rea! — aprobă polițaiul.

— Te cred! — se 'mpăună inginerul. Parcă degeaba a cheltuit tata cu mine la Praga și la Berlin!... Iată planul! — I-am și făcut! Și 'ntinse pe masă o coală de hârtie liniată la milimetru, cu desenate ferite desene și linii geometrice, din care n'am putut să deslușesc decât râul, strada și clădirea.

— Să 'ntocmim devizul! — zise președintele.

Întocmiră devizul și conturile pentru diurne, apoi plecară.

Peste trei ciasuri, gazetele publică în ediții speciale, hotărârile comisiei. Îndemnau populația să fie liniștită, să aștepte cu încredere rezultatul. Nu însă, am continuat cu urmărirea șoarecelui, bine 'nțeleș. fără să-l prindem. Noaptea dormeam pe rând, iar ziua șteam mobilă în curte și cercetam cu de amănuntul odăile.

— Asta e Necuratul! — se plângea bătrâna. Mă pedepsește Dumnezeu!

Reporterii ne vizitau în fiecare zi, iar poliția trimisese doi sergenți de pază, care făceau cu schimb. Sfârșitul șoarecelui s'aproppia însă. Dar și al orașului.

Într-o noapte, băiatul gazdei se urcase în pod cu lumânarea aprinsă, ca să caute niște curse. Din neabăgare de seamă, a aprins o mobilă veche de brad, peste zece minute, toată clădirea era în flăcări! Băiatul, în fugă, alunecase și își scrântise o mână, astfel că era neputincios și de mâini și de picioare!

— Aș vrea să-mi păstrez numai vederile, ca să văd șoarecele! — se ruga ea. Am convingerea că scapă teafăr, chiar de-ar arde orașul întreg!

— Așa s'a întâmplat!

Cum bătea vântul, focul s'a întins numaidecât pe toată strada, apoi a cuprins orașul întreg. Gazda mea, arsesse întins pe canapea, în poziția de așteptare, cu atenția încordată să prindă zgomotul produs de șoarecele...

A doua zi, tot orașul era o ruină carbonată. Eu, băiatul gazdei, cățiva pompieri și cu cei doi sergenți cari rămăseseră la post, căutam șoarecele printre dărâmături. Ceva mai târziu, au sosit și uatoritățile la fața locului.

— Il căutați degeaba; a ars! — zise primarul.

— Cu neputință! — replică feciorul gazdei. Este imp... și deodată rămase ochii pironiți!

— Uite-l!

— Fața i-se luminase, cașicum ar văzut pe Mesia!

— Aiurează! — hotărî comandantul pompierilor.

Nu auira: șoarecele era ascuns într-un vas de lut în formă de garafă, care se păse neatins. Rontăia, nepăsător, niște semințe de floarea soarelui! Imi reamintii că vasul acela era aruncat chiar în colțul odăii mele, unde mi-se părea că aud rontăitul șoarecelui! Polițaiul, pușca și meșteșug chipiul peste vas și prinse în sfârșit, pe bolșevic! Băiatul gazdei se combă ca un adevărat mucenic, rostind cuvintele biblice:

— „Izbăvește Doamne pe robul Tău.”

Autoritățile au instituit o comisie de experți cu însărcinarea de a stabili cum a scăpat șoarecele de urmărirea și de foc și dacă a stat numai în vasul în care a fost prins, tot timpul!

Iar eu, m'am mutat în alt oraș...

DIN DOCUMENTELE POSTUME ALE CLUBULUI PICKWICK

— POVESTEA BATRANULUI SECRETAR —

(Urmare)

CHARLES DICKENS

— Stranii? reluă acesta, de loc. Le găsiți dvs. stranii pentru că sunt noi pentru dvs. Ele sunt șotii, și încă șotii din cele proaste.

— Farse? strigă dl. Pickwick fără să vrea.

— Da, farse, nu e adevărat? replică mititelul bătrân cu un rânjet diabolic; și fără să aștepte un răspuns, continuă:

„Sun? patruzeci de ani, cunoscuti un alt individ care închirie, în cel mai vechi lan, un apartament vechi, umed, muce găit, rămas liber și închis de ani, de secol. Umbra o cantitate întreagă de bazonii băbești asupra acestei locuințe și desigur că era departe de a fi vesel; dar sărăcia rodea omul nostru și chiar dacă aceste odăi ar fi fost de zece ori mai rele, etințata lor tot l-ar fi decis. Fu obligat să răscumperă câte-va vechituri ce erau prinse în zid și între altele un dulap pentru arhivă, cu uși mari în vitrori, garnisite pe dinăuntru cu perdele verzi. Era o mobilă prea inutilă lui, căci n'avea ce hârtii să păstreze și cât despre îmbrăcămintea: cele depe el, fără să se obosească cu grija altora. Foarte bine. Ca să-si aducă, doar, bulendrele, nu-i fu de trebuință nici chiar o targă; răspândi cele patru scaune prin cameră ca să le facă să pară, atât pe cât se poate, o duzină și, seara sosită, se ruse să bea lănc: fu primul pahar dintr'un galon de rachiu ce-l cumărase pe credit. Tot hând, se întoarse în sinea lui dacă rachiuul va fi vredată plătit și, în acest caz, cam după câți ani, când ochii îi căzură pe ușile cu vitrori ale dulapului de stejar. Ah, își zise el, dacă n'aș fi fost obligat să iau urăciosul ăsta de șipet după estimăția te-lalului, aș fi putut avea pentru banii mei un lucru mai confortabil. O s'o dau eu pe brazdă cu tine, urlo! bătrân, adăogă vorbind tare dulapului, numai pentru că nu era nimeni altul cui să-i vorbească; dacă n'ar fi prea multă osteneală să-ți sparg oasele, mi-ai aprinde repede focul. De abia pronunțase aceste cuvinte că un sunet, asemănător unui geamăt ușor, păru că ese din dulap. Omul nostru fu speriat la început, dar răs-gândindu-se după aceia că șgomotul putea fi produs de oare-care vecin ce intra bine dispus, puse picioarele la gura sobei și luă cleștele să răscolească cărbunii. În acest moment același sunet fu repetat, una din ușile cu vitrori se deschise încet și lăsă să se vadă, în picioare în dulap, figura unui om mare, acoperit de veșminte murdare și sfâșiate. Fața sa palidă și slabă părea roasă de obidă; avea în culoarea pielii sale, în formele sale de schelet, în toată înfățișarea sa, în fine, ceva care nu aparținea unui locuitor al acestei lumi. Cine ești d-ta? hâlbăi noul chiriaș ajuns mai alb de cât cămașa sa și balanșând în mână cleștele în fel de a ajusta cum trebuie mura supranaturală. Cine ești d-ta? — Nu-mi arunca acel clește, replică strigoii. Chiar de m'ai ochi în plin, el va trece prin mine fără rezistență și nu va lovi decât fundul dulapului. Sunt un spirit. — Și ce vrei dela mine, mă rog? reluă chiriașul cu o voce tremurătoare. — În această odăe, replică apariția, s'a mis-luit ruina mea terestră. În această odăe

am fost redus la cerșetorie, eu și copii mei. În acest dulap se îngrămădeau în fiecare an hârtiele unui lung, unui foarte lung, unui etern proces. În această cameră, când murii de inimă-rea, de disperare, vicleni vampiri își împărția hogațiile pentru care îmi otrăvisem existența și din care nu lăsară o pară bieților mei copii. I-am speriat și eu apărând, că au spălat repede putina și de atunci, ca să-mi revăd teatrul lungilor mele mizerii, revin în toate nopțile, singura vreme când pot încă vizita planeta noastră. Apartamentul acesta este al meu. Lasă-mi-l. Dacă insistați să reveniți în această cameră, răspunse chiriașul, care avu răgazul să se reculegă în timpul prolixei expunerii a strigoiiului, vă voi reda posesia cu cea mai mare mulțumire; dar dacă mi permiteți, a-și dori să vă pun o intrăbare. — Vorbește, zise spiritul cu o voce severă. — Ei bine, reluă omul nostru, nu vroi să vă aplic personal observația mea, pentru că ea este comună tuturor spiritelor de care am auzit vorbindu-se, dar mi se pare oare-cum... nesăbuit lucru să reveniți mereu exact în locurile unde ați fost mai nenorociți, când aveți ușurința de a vizita cele mai frumoase ținuturi dure pământ, căci spațiul nu poate fi o piedică pentru dvs. — Pe cinstea mea, asta e adevărat și nu m'am gândit nici odată la așa ceva, replică strigoiiul. — Vezi, d-le, urmă locuțarul cu această odăe e destul de mizerabilă. După apariția acestui dulap, aș îndrăzni să spun că nu o să-i lipsească nici păduchii de lemn și realmente îmi-închipui că puteți găsi un domiciliu mult mai confortabil, fără să mai vorbesc de climatul Londrei, care este prea-prea puțin măgulitor. — Aveți perfectă dreptate, d-le, răspunse spiritul cu politeță. Nu m'am gândit la asta. Voi cerea numai decât o schimbare de aer. În adevăr, tot vorbind, începu să pălească: picioarele îi erau deja dispărute, când chiriașul îl rechemă. Domnule, îi strigă el, veți face mare serviciu, societății dacă a-ți avea bunătatea să sugerați celorlalți doamne și domni cari se ocupă cu frecventarea caselor vechi, ei ar putea fi mult mai confortabil aiurea. — Fără greș, răspunse strigoiiul. Trebuie, în adevăr, să fim prea blegi, noi ăștia: spiritele, că n'am putut găsi asta. Nu-mi voi ierta că am fost atât de stupid. Zicând aceste cuvinte, strigoiiul dispăru și ceea ce e de remarcat, adăogă bătrânul: aruncând o privire șireată în jurul mesei, n'a mai revenit nici odată.

— Nu e rău, dacă e adevărat, zise omul cu butonii de mozaic, aprinzându-și o nouă țigară.

— Da! strigă bătrânul cu un aer excesiv de disprețuitor. Vedeți, continuă întorcându-se către Lowten, nu aș fi cine știe cât de mirat dacă are să-mi se spue, în cele din urmă, că și istoria bizarului imbricinat ce am avut, când eram la jupânul meu (avocat) încă nu e adevărată.

— Oh, cât despre istoria ceea, n'am de zis nimic, căci n'am auzit-o nici odată, răspunse omul cu bijuterii eftine de paradă mare.

— D-le, zise d. Pickwick, v'aș gratula

mult să binevoiați a ne-o povesti.

— Oh, da, adăogă Lowten, povestete-o. Nimeni din cei de aci n'au auzit-o, afară de mine, și eu am și uitat-o aproape.

Bătrânul făcu un ocol mesii din ochi și rânji mai oribil ca oricând, observând atenția tipărită pe toate fețele. În fine, frecându-și bărbia cu mâna și contemplând plafonul, ca și cum să-si împrospetească memoria, începu astfel după cum urmează:

ISTORIA UNUI CIUDAT IMPRICINAT

Nu importă de loc unde, nici cum am aflat această scurtă istorie; dacă v'aș povesti-o în ordinea în care o știu, aș începe cu mijlocul și când aș ajunge la concluzie, m'aș reîntoarce înapoi să-i caut începutul. Va fi de ajuns dacă vă voi spune că unele din evenimente s'au petrecut sub ochii mei. Cât despre cele lalte, știu că s'au petrecut și sunt mai multe persoane ce trăesc încă, ce și le reamintesc prea bine.

În strada mare a foburgului Londrei, aproape de biserică Sff. Gheorghe și pe aceeași parte a străzii, se găsește, după cum știe aproape toată lumea, mica închisoare pentru datorii, numită Marshalsea. Cu toate că nu mai seamănă de loc cu Sandramaua de odinioară, totuși, în starea sa îmbunătățită, oferă încă prea puțină tentație pentru extravaganti, prea puțină consolare pentru neprevăzători. Asasinul condamnat, profită în temnița Newgate de o curte mai vastă și mai aerisită, care nu există în închisoarea Marshalsea, pentru debitorul insolubil.

Fie ideea, fie vechimea suvenirurilor ce-mi reamintesc această parte a Londrei, cu — unul — nu o pot suporta. Strada este largă; prăvăliile sunt spațioase; zgomotul trăsurilor, trecătorilor, a industriilor active, răsună de dimineață până'n mijlocul nopții; dar străzile inferioare, de jur împrejur, sunt înguste și murdare; sărăcia, destrăbălarea supurează din toate aleele; nenorocul și nevoia sunt închise în aceeași întunecoasă pușcărie, un aer de tristețe, de dezolare, pare — ochilor mei, cel puțin — răspândit prin împrejurimi, comunicându-le o spălă bolnăvicioasă și desgustătoare.

Multă lume ai cărei ochi s'au stins de mult în mormânt, au început prin a contempla cu ușurință această scenă, intrând pentru prima oară în vechea închisoare Marshalsea, căci desesperarea vine rar cu primele vătămări ale nenorocului. Noul prizonier se încrede în amici ce nu i-a încercat încă; se bizue pe multe oferte de servicii ce i se fac, când nu are trebuință; în fericita lui inexperiență, el conservă speranța, floarea salutară, ce primul suflu și adversității o îndoae, care se îndreaptă iarăși și înflorște din nou oare-care vreme și care puțin câte puțin se ofilește și se usucă sub influența așteptărilor înșelate și a uitării. Atunci ochii i se adâncesc și devin răătăcitori; obraji palizi și supți se lipesc de oase; lipsa de aer de exercițiu, foamea — mai te-

CEA MAI MARE AMANTA

ION MUNTEANU

ribilă încă — distruge prizonierul. In epoca de care vorbim se putea spune, fără nici o metaforă, că bieții datornici putezeau în închisoare, fără nici o speranță de a mai eși vii. Asemenea atrocități nu mai există în așa grad, dar rămân destule pentru a înprunci mizeriile ce-ți sângerează inima.

Sunt cam vre-o treizeci ani, o tânără femeie, cu copilul său, se prezenta zi cu zi la poarta închisorii de când apărea soarele și cu atâta regularitate cât și el. Ea venea să-și vadă bărbatul, închis pentru datorii: adesea, după o noapte neliniștită și fără somn, sosea la a ceastă poartă cu un cîs mai de vreme, și atunci, se reînturna cu un aer dulce și resemnat, ducea copilul pe vechiul pod, îl ridica în brațe pe parașet și îi arăta, ca sa-l distreze, Tamisa scânteietoare sub razele soarelui ce se ridica, apoi metropola deja animată de miile de preparative de muncă și de plăcere. Dar numai de cât punea copilul jos și începea să plângă amar, căci nici o expresie de desfătare sau de interes nu venea să lumineze fața palidă și stăfîdită ce ei îi plăcea atîta să contempleze. Vai, bietul copil nu număra decît amintiri de-o singură speță, suveniruri ce se împleteau cu sărăcia, cu nenorocirile părinților săi. Timp de ceasuri lungi, rămănea pe genuchii mamei sale, și examina cu o simpatie copilărească lacrimile ce curgeau în lungul obrașilor mamei: apoi se tîrîia într-un colț sumbru, unde adormea plîngînd. Penibilele realități ale lumii cu grelele sub-privățiuni, foamea, setea, frigul, toate nevoile erau sfatornicite în casa lor, chiar din primele lucruri ale inteligenței sale și cu toate că era încă în vîrstă prunciei, nu mai avea inima vioasă, nici rîsul vesel, nici ochii strălucitori.

Tatăl său și mama sa studiau paloarea figurei sale și privirile lor se încrucișau. În urmă, pline de gânduri de deznădejde, ce nu îndrăzneau să-și exprime prin vorbe. Omul viguros, voinic, ce ar fi putut suporta toate ostenețele unei vieți active, se mistuia în lunga inacțiune, în atmosfera otrăvită a unei închisori prea populată. Femeia delicată și gingașă se topea coplesită de rețele împletite ale spiritului și ale corpului. Iar copilășul... inima-i era deja sfărîmată.

Iarna sosea și cu iarna săptămîni întregi de ploii reci și triste. Biata femeie veni să locuiască o mizerabilă odă, aproape de închisoarea bărbatului său și cu toate că sărăcia lor ce sporea fu cauza acestei mutări, — ca se găsea mai fericită atunci, căci era mai aproape de el. Timp de două luni ea veni, ca de obicei, să aștepte cu copilul său deschiderea porții. O dimineață ea nu veni: era prima dată. Într'altă dimineață veni singură: copilășul era mort.

(Continuă în anul viitor.)

Trad. de GIL J. CRIVAT

Oraș sărac, situat pe țărmul mării, avea o sarcină grea impusă de legile țării, să înhumeze pe cheltuiala sa cadavrele aruncate zi de zi de apele furioase. Și apa era mai bogată în cadavre decît în pește, singura hrană a unei populații sărace.

Orașul cu cimitire vaste flămânzea de ani de zile. Dările apăseau greu asupra numerilor bunilor cetățeni. Până când...

Întruna din zile se întîmplase un naufragiu îngrozitor. Vasul „Pax” fu înghițit de valuri împreună cu două sute de diplomați din toate țările pămîntului. Oameni bogați și gravi, tot ceea ce avuse mai ales omenirea.

Naufragiul se întîmplă aproape de orașul morții. Cîntecul înhumerii cadavrelor se cuvenea cetății cimitirelor. Dar...

Un singur cadavru fu aruncat de valuri. O masă de carne descompusă un les fără nume și naționalitate.

Vestea se răspîndi pretutindeni cu viteza fulgerului. Două sute de mame, surori, soții și amante veniră să ceară cadavru. Toate îl recunosteau și-l revendicau ca pe al lor. Femei frumoase, altele încărcate cu diamante și mătrone respectabile își încercau întreaga putere a farmecului Lumuseții și bogăției spre a-l obține...

Statul orașului cimitirelor ajunse în grea nedumerire, cui să-l elibereze când atîtea erau solicitatoarele... Cine s'a duca o judecată dreaptă între două sute de femei? Paris a înspărtit judecata abia între trei zețe și șap'a adus asupra cetății sale pe cel mai groasnic dintre războaie...

Din fericire primarul ostății era un înțelept. Căci iată ce hotărî.

Cadavru va fi licitat. Cea mai mare jertfă nu va putea fi făcută decît de mama sau amanta adevărată a cadavruului. Numai cea mai sinceră dintre jertfe va deslega taina lesului...

A fost o licitație ciudată. Mame, soții, surori și amante se întreceau să-și jertfească podoabele cele mai scumbe...

Se oferise o sută de mii de galbeni. Apoi, două și trei sute de mii. S'ajunsesese la un milion.

Cele mai sărace se retraseră. Au mai rămas două. O bătrână albă și garbovită, mamă și dînică de regi și o femeie tină și frumoasă, amanta tuturor cari au putut plăti cu aur.

Două milioane, trei. S'ajunsesese la cinci milioane. Și-au aruncat toate podoabele, doar o cămasă le mai acoperea corpul!

Și apoi amanta își sfășie și cămasa și goală se jertfi tuturor ochilor.

Venus câștigă și pentru a doua oară. Cadavru îl fu dăruit. Il îngropă cu

pompă. Il plînsese trei zile de-arîndul, îi sădi flori pe mormînt, iar cetățenii cucerii de jertfa ei cea mare, îi promisă să-i cinstească amintirea.

— La un an mă voi reîntoarce la mormîntul celui pe care l'am iubit mai mult decît viața — le spusese cetățenilor. Aș vrea să nu moară nici o floare nîngrijită pe mormîntul lui...

Trecu un an. Cetățenii orașului cu cimitire vaste, o așteptau cu nerăbdare pe cea mai mare dintre amante. Îi pregătiră o primire regească, muzică și flori...

Și când îi zăriră echipagiul isbucnă într'un strigăt de bucurie nemărginită.

Mare le fu însă uimirea și spăina când în locul ei cobori un bărbat.

Era îmbrăcat în negru. Ochii îi erau triști, iar fața palidă.

— A murit oare stăpîna noastră? — întrebă îngrijorat primarul.

Streinul făcu semn cu capul că nu.

— De ce n'a venit atunci?

— Am venit eu în locul ei!

— Dar cine sunteți?

Eu sunt cadavru pentru care amanda cea mare și-a jertfit întreaga avere...

Nu te speria, nu sunt umbră. Sunt om în carne și oase. Din nefericire n'am murit în naufragiu. Am fost salvat. Eram viu când „Ea” venea dela înmormîntarea mea... M'a privit buimăcită și nu venea să creadă. Iar când cunoscui adevărul îmi zise rece: „Pentru mine ai murit. Te-am îngropat în orașul cimitirelor... Morții sunt morți și nu mai învie. Inima mea nu vrea să creadă minunii. Sufletul meu s'a relator de la înmormîntare, a plîns prea mult pentru ca acum să chiotească de bucurie... Ești un strein pentru mine, nu vreau să te mai vad’.

Și a fugit cu un priet, negru, iar de atunci și-a schimbat de o sută de ori amantii, dar pe mine nu mă mai vrea.

Lumea îl ascultă uimită. Streinul își făcu loc în spre mormînt. Celor ce îl urmau le făcu semn să se oprească.

Și singur ingenuche în fața mormîntului său propriu.

Scoase o sticlută și o duse la buza, iar murind rosti în șoapta:

Cea mai mare amantă nu e femeia, ci moartea.



critica literara

DESTINUL ROMANULUI

F. ADERCA

A trecut prea multă vreme de la întâia parte a unei idei, publicată aici sub titlul falsificat cu succes (ceci a isbutit să însele pe mulți) „descompunerea unui gen literar” — ca să nu revenim, înainte de a purcede mai departe.

Faceam observația, laolaltă cu unanimitatea foiletoniștilor, că romanul, așa cum a fost conceput și realizat de marii romancieri ai veacului trecut, se descompune în diverse serii cu funcții diferite, unele fragmente crescând la proporții gigantice ale vietuitoarelor atinse de dezlăntăsiș. Și pentru exemplificare am citat cazul lui Marcel Proust, în opera monumentală a cărui am găsit toate speciile rezultate din descompunerea romanului clasic: ciet întâi, vieți romanțate, apoi de drum, exotism, etc. Și încheiam:

„Totuș romanul, gen literar care a moștenit funcția epopeii și a împlinit-o strălucit până în veacul acesta, nu pierie. Descompunerea lui din zilele noastre „dărește mai curând o cităitate fucioasă și bogată, în edularea unei forme viabile”.

Așa dar romanul nu pierie. De altfel se și vede... Afirmăția contrarie ar pune pe critic în situația medicului care întâlmindu-se cu bolnavul de zilele trecute, lui răspunde la salut, dându-i explicația scurt:

— Domnule, dămneata după toate letele medicinale, ești mort de alaltăieri.

Bunurile spirituale nu pot fi ucise, desămănate sau înlocuite, ca mașina de rășnit cafea sau ca birja. Epocile prin excelență sculpturale, au cunoscut unor aștănci nevoi sufletesti, cămă funcția estețică se cuprînde în cea politică sau religioasă. Veacurile colorate de penelul năuăi da Vinci, Rembrandt, Goya, nu se vor mai repeta, caei glasul lor a amuțit. Timbul lung cămă Balzac putea scrie o jumătate de roman într-o noapte, iar cititorul avea răgazul să urmărească pe îndelete întâmpările celor trei mouschetari, și a pierdut elasticitatea.

Cu toate acestea sculptura, fără să mai prănească aurul unui Pericle și fără să se mai adreseze templelor, n'a încetat să existe. Fotografia artistică a rălat mult în comanda de portrete — pictura își serge drumurile și ofera bucuriile ei fără greche. Nimetă nu mai deschide pe Mollere, să vadă care erau adevăratele neavuri ale unui zgăreț și tici pe romancierii ruși, ca să atle filosofia rasei slave. Romanul se serie totuși și se publică în milioane de exemplare și în zeci de mii de titluri anuăi.

Nevoia de a cunoaște restul continențului, celelalte rase, poezia priveleștelor și ultimele prejudecăți și rituale în care s'au deghizat instinctele, aceleasi pe totă suprafața pământului, a dat naștere romanelor exotice.

Exotismul nu este, cum s'ar crede, o formă nouă a romanului. Dinpotrivă, este una din formele lui cele mai vechi. Este creatorul tuturor legendelor orientale, tuturor epocilor și a nenumăraților romane exotice, sentimentale, de aștănci și de calatori, care se bizau pe

curiozitatea cititorului, și pe nici un alt element.

Faptul că romanul exotic de azi s'a lepdat de toate celelalte elemente care constituie adevărata frumusețe a celor „O mie și una de nopti”, a „Iliadei și Odiseei”, a „gesturilor” medievale și a multor romane din epoca romantică, dovedește că, simplificându-și funcția, își simplifica și valoarea. E un fapt, în aparență inexplicabil, că autorii romanelor exotice se bucură de o popularitate pe care n'o au însă niciodată cărțile lor. Adoptând funcția ziarului, într-o carte întregă, romanul exotic se învechește ca un ziar. Un roman despre negrii va fi un roman foarte citit, un alt roman despre negri, mai documentat, va șterge cu desăvârșire însemnătatea celui dintăi, precum o veste de azi dințueață, completă, desființuează zvonul care a circulat ieri. Și romanul exotic se amulează dela o zi la alta, prin alt roman, al cărui exotism e mai complet sau printr'un exotism care se dovedește, o zi, și mai exotic.

Tot ca un fel de exotism a impresionat și psihologismul complicat al romanului proustian. Cum, acesta e amorul lui Swan?... Sentimentele noastre au intermitențe?... Amintirea trăește, cu toată complexitatea ei, într-o simplă senzație gustativă sau olfactivă?... O bună parte din succesul adevărat al romanelor lui Proust se datorește acestor invenții de natură eurat psihologică și pe care romancierul, într'un stil de op savant, le explică și le exemplifică în sule de pagini.

Autorul acestor rânduri (din 1923 cămă „Viața Românească” îl socotea pe Proust „romancier necunoscut”) e aproape unicul publicist care crede — în critica pe care a putut-o controla — că inventivitatea psihologică a lui Proust, oricât de mare loc ar ocupa în operă, are o valoare științifică secundară. Acele elemente n'au fost controlate în niciun laborator de psihologie experimentală, iar confirmarea lor, ar însemna completa lor anulare, prin cele dintăi cercetări noi care ar duce mai departe cunoștințele noastre exacte despre iluziile efective sau funcția memoriei. „Descoperirile” psihologice ale lui Proust numai privitye literariceste, a dicită „gustate” în efectele lor artistice, rămân fără moarte, oricâte descoperiri psihologice s'ar mai face și chiar în cazul cămă niciuna din componentele psihologiei proustiene nu s'ar verifica științific.

Nare deci nicio însemnătate dicită observațiile psihologice ale lui Proust cu privire la gelozia lui Swann, sunt exacte și au valoare științifică. Personal credem că ele se referă și sunt exacte numai în ce privește pe Swann.

Psihologismul atător romancieri și truda atător cititori în căutarea noului exotism psihologic, va suferi deci destinul exotismului geografic — dacă nu va avea, în sânul lui sămburele indestructibil și viu, al stilului.

Elementul istoric și didactic pus la temelă romanelor biografice, de care s'a molipsit de curând și literatura românească, va trebui în curând să se supere și el legei operilor de artă.

Romanul vieților ilustre a purces dela un mare adevăr: că imaginația e totdeauna inferioară vieții. Dar pentru a reda, sub formă de roman, viața unui erou politic sau literar, se cere o concepție personală a celui erou. A lucra însă, nu atăt cu respectul amănuntului, cât cu intenția de a sublinia corupția — fără de care de altfel, romanul ar fi o lucrare moartă — însemnă a falsifica biografia. Și de cele mai multe ori, autorii acestăi soi de roman, toți solicitați de editură, s'au găsit în această situație: să scrie o biografie falsă sau să alcătuească un roman prost — și nu e de mirare că încă n'am găsit o operă de artă puternică și vie, în vre-una din numeroasele serii care se scriu și se tipăresc în zeci de mii de exemplare.

Un singur romancier și-a dat seama de adevărata înfățișare a problemei și de singura ei soluție firească și artistică: Joseph Delteil, care a scris *Jeanne d'Arc și Viața lui Lafayette*, mărturisind că secul lui n'a fost să adune documente ci SA INVENTEZE UN SUFLET. Și *Jeanne d'Arc*, care nu figurează în nicio serie de vieți romanțate, e o capodoperă.

Din acest punct de vedere Marcel Proust care — spuneam rândul trecut — „a romanțat mai mult sau mai puțin veridic, dar cu talent neîntrecut, în toturile sale, viața unui pictor, a unui filosof, a unui poet și a unei tragediane, al căror nume e pe buzele tuturor”, a fost un adevărat precursor. Modelele sunt atăt de ușor de recunoscut încât autorul, în viața fiind, a fost acuzat și a trebuit să se justifice. Justificarea lui era necesară pentru publicul care a rămas la lectura exotică, istorică și didactică. N'ar fi fost necesară pentru un public estețicește educat. Căci pictorul, filosoful, poetul și tragediana trăește, nu prin anecdota vieții lor, copiată mai mult sau mai puțin credincios, ci prin concepția personală și intuiția artistică a autorului, care i-a integrat într'un univers abstract, mai adevărat și mai concret, de-atâtea ori, decât cel concret în nenumăratele lui falsuri și erori.

Destinul romanului nu s'a încheiat. Viitoarea lui strălucire și viață e condiționată însă de o purificare a conceptului epic. În ziua în care cititorul nu se va mai duce spre roman, mânat de nevoi, să zicem, geografice sau didactice, ci de setea literară, fermecătoare, toate aberațiile epicului contemporan vor dispărea.

După atâtea mii de ani de literatură e trist totuși că popoarele socotite cele mai civilizate ale globului, nu fac încă deosebirea pe care au făcut-o de mult în țitura, când nu mai agățau tabloul Sinteii Vecioare cu Pruncul de Rafael, în capela, ci în salonul de primire.

T e a t r u

cronica dramatică

TEATRUL DE ARTĂ DIN MOSCOVA

Cu excepții din cale afară de rare, când actorul român intră în „rol”, înseamnă că primește în ziua întâiu de repetiție un caietel scris la mașină unde citește mai multe sau mai puține rânduri care se leagă ca acestea:

Contele.... trenului intrat în stație.

— Am înțeles.



PAVLOV
in „Sărăcia nu e o rușine”

Contele.... în șanț.

— I-am spus că e un dobitoc.

Elena.... mergând!

George.... bariera?

— De-acasă i-am spus asta.

Etc... etc...

Adică are sfârșitul replicii precedente și replica pe care o are el însuși de spus. Atât știe el despre piesă și restul tot îl află uneori la repetiția generală dacă



B. ESPE
in „Căsătoria”

„are în toate actele”, dacă însă nu are decât în ultimul, oricât s'ar vorbi despre personajul pe care îl reprezintă în actul întâiu și doi, el nu va ști nimic.

Iși ia deci „rolul” acasă și-i caută „intonajii”: „Am înțeles! și celelalte.

Nici odată actorul român nu-și va ști rostul lui într-o piesă. Va căuta însă totdeauna „să scoată ceva” adică să iasă cât mai mult în relief, cu prețioasa lui persoană.

Dacă e actor principal va vorbi „cu dicțiune” și alandala ca sens până la „cuplet” adică până la tirada sentimentală pe care o va spune oftat și cu gâfâieli

automate, privind fix un punct oarecare din scenă ca să se poată concentra.

Înțelegând anapoda fraza că nu există „roluri mici” actorul român nu știe ce e un rol secundar, adică rol auxiliar, adică rol menit prin însăși concepția autorului să treacă neobservat. O singură replică dacă are de spus actorul



PAVLOV
in „Azilul de noapte”

român o va face „cu dicțiune” sonoră cu o pădure de gesturi, „cu cărlițe” fără să ție socoteală de atmosfera generală a scenei.

Actorii „mari” nici odată nu vor ști care sunt replicile esențiale ale piesei, cele care o rezumază, cele care îi alcătuiesc scheletul. Tot ce e esențial va fi lăsat în umbră, iar cecace îi va aminti actorului nostru vre-o replică de succes din trecut, din altă piesă, va fi scos în relief ca să obție efect.

Regizorul în majoritatea cazurilor se ocupă de decor de muzica de scenă sau de îmbrăcămintea balerinelor.

Firește că sunt și unele excepții fericite, chiar extrem de fericite pentru că sunt rare.

Aflați acum cum lucrează trupa Teatrului de artă din Moscova. Mai întâi



ASLANOV
in „Sărăcia nu e o rușine”

piesa e citită tuturor interpreților reuniți... Și nu odată, de două ori. Ci de zeci de ori. Câteva luni în șir. Citită și discutată până când fiecare interpret aproape o știe toată pe dinafară și îi cunoaște toate tainele. Pe urmă începe studiul mediului. Ca să joace „Livada cu Vișini” a lui Cehov, toți interpreții au petrecut câteva luni la țară.

Și cu asta încă nu s'a terminat. Începe lucrul de asamblu, cu decoruri. De cele mai multe ori Stanislavsky schimbă, nemulțumit, mai multe rân-

duri de decoruri. Căci el nu ajustează piesa după decoruri — cum pe la noi și aiurea chiar, unii regizori — ci caută cu stăruință decorurile pe care le cere textul. Pe urmă începe gradarea acțiunii, sublinierea momentelor principale etc.

Să ne mai mirăm deci că în cazul acesta Teatrul lui e într'adevăr de artă? Că s'au realizat acolo adevărate minuni? Cu piese căzute de nenumărate ori (Pescărușul, Livada cu Vișini etc.) au cunoscut succese triumfale prin el?

„Grupul din Praga” al trupei rupte în două, păstrează prestigiul genului



N. TOKARSKAYA
in „Căsătoria”

marelui regizor. Cele câteva spectacole date în București au dovedit o scrupulozitate artistică, o adevărată operă neobicinuită la noi. Nici exces în decor, nici „comedia del Arte” puerilă și inutilă...

Textul respectat cu sfințenie.



BOGDANOV
in „Sărăcia nu e o rușine”

De aci realizări minunate. Primul spectacol cu „Sărăcia nu-i o rușine” a lui Ostrowsky a fost o revelație a vieții rusești. Scene pline de veselie exuberantă, de dans pașionat, de naivitate dramatică, de emoție concentrată cum nu prea am avut adeseori în București. „Sărăcia nu-i o rușine” e unul dintre cele mai frumoase succese obținute în teatru, prin concursul desăvârșit al tuturor interpreților.

Frumusețe, viața tânără, cântec, duioșie toate au fost puse la contribuție, în așa măsură că nu știai ce să admiri mai mult: discreția unui joc loial la cei care aproape că numai figurau sau știința și arta celor care apăreau în primul plan.

„Căsătoria” lui Gogol a arătat o concepție extrem de abilă. Rolurile secundare au fost caricaturizate ca să se creeze atmosferă și pentru că piesa are momente naive, iar cele principale au fost jucate în stil de artă mare. Unitatea era ob-

ținută prin sinceritatea jocului la toți. „Actori mari” nu vrea să prezinte acest ansamblu. Totuși are în d. Pavlov un element cu totul excepțional, de o expresivitate și de o inteligență artistică uluitoare. D-ra Gretsch e un excelent element de comedie. D. Aslanov de asemenea un actor de superioară inteligență; d. Vasiliieff un intens temperament. De remarcat și jocul viu al d-lui B. Espe.

„Azilul de Noapte” jucat cu mare profunziune de detalii a fost însă lipsit de acel tragic, fără care, chiar în cele mai simple realizări, nu putem concepe drama. Totuși rămân creațiile d-lor Pavlov (Luca), Virubov (Pepel) Krijanovskaia și Gretsch.

„Frații Karamazoff” ne-au dat trei lucruri frumoase în afară de o imensă bo-



VASILIEFF în „Azilul de noapte”

gătie de detalii artistice: Scena de beție a tatălui din actul I (d. Pavlov) Smerdiacoff al d-lui Vasiliieff, Ivan al d-lui Aslanov (superior gândit). Ni s'a părut că d-nul Virubov, mai bogat în nuanțe ca d. Storin, nu a avut însă acel surlu de fatalitate în joc, de pasiune neînfrântă, capabilă să provoace catastrofe, re care le puse în rol actorul român. Să ne amintim de altfel că și Pitoëff a fost inferior actorului nostru în „Puterea întunericului”. Poate nici d-na Gretsch nu era cea mai indicată în mândra, recea și pasionata Ecaterina Ivanovna.



ESPE în „Sărăcia nu e o rușine”

„Grușenca” d-nei Krijanovskaia de o frumusețe unică și adecvată textului a fost înăbușită de simplitatea înscenării (a decorului și costumului vrem să zicem) pe care desigur că n'o cerea așa nici chiar romanul.

Mai realizat de sigur decât „Frații Karamazoff” a fost spectacolul cu „Cadavrul viu” al lui Tolstol.

D. Virubov a avut toată resemnarea cerută de text fără să sacrifice nimic din bogăția și culoarea rolului, d-na Krijanovskaia a fost din nou emoționantă în rolul soției. Superiori deasemeni în realizare d-na Gretsch în rolul țigăncii, d. Vasiliieff în al lui Karenin și d. Pavlov într'un rol de bețiv intelectual. De o savuroasă distincție d-na Dneproca în Ana Karenin.

Dar ori câte rezerve am face, trupa „Teatrului de Artă” din Moscova, fie și „Grupul Praga” rămâne o înaltă școală de teatru pe care ar trebui s'o reținem cât mai mult aci.

CAMIL PETRESCU

TEATRUL NAȚIONAL

CORIOLAN SECUNDUS

de Mihail Sorbul

Nu totdeauna interesează subiectul pieselor de teatru. Interesează însă totdeauna tratarea, dialogul, încadrarea scenelor și personajile. Dacă personajile sunt convenționale, dacă n'au atâta vigoare, ca să pară simule din viața de toate



MIHAIL SORBUL

zilele, piesa e slabă. Dacă autorul reprezintă personajii stranii, distanțate de logică și îndepărtate de sensul normal, trebuie să le susție în situații de dramatism intens, sau de comic larg, cât mai larg, care să le dea posibilitatea de traiu în atmosferă neobișnuită.

D. Sorbul a prezentat în „Coriolan Secundus”, un tip original. Mai mult straniu. Maniac.

Tipul d-lui Sorbul e un profesor de științe naturale, Coriolan. Darwinist și ateu, obsedat de ideea perpetuării. E cu atât mai obsedat, cu cât n'are copii. Ajuns în pragul bătrâneții, într'o viață casnică liniștită, vrea copii. Teoriile naturaliste s'au răstrânt astfel în capul profesoru-



ION MORTUN

lui d-lui Sorbul, că familia trebuie să aibă oricum copii. Și acest oricum e realizat de profesorul darwinist și ateu, prin introducerea unui căpitan de cavalerie în odala de dormit a d-nei profesorului darwinist și ateu. Și astfel vine pe lume Coriolan Secundus.

Situația e oribilă.

Sunt în viața de toate zilele, situații create de bărbați nemernici, cel puțin tot așa de oribile. Dar situația eroului d-lui Sorbul e creată de un profesor. De aceea situația e și mai stranie. Dar fiindcă-i maniac, hai, trecă.

De altfel și autorul și-a tratat personajile în ritm de farsă. În fața mania-

cului naturalist al paternității copilului altuia, aduce pe căpitan, care când a ajuns colonel s'a însurat, a luat avere mare, dar suferă și el de dorul paternității. Vrea colonelul, vrea și bogata d-nă colonel, dar... își aduce aminte colonelul de Coriolan Secundus.

Iar situație dificilă.

Autorul accentuează însă tonul de farsă.

După aplauzele din sală, după râsul șgomotos al spectatorilor, farsa d-lui Sorbu a avut succes.

Dacă autorul e cunoscut din piesele, care i s'au jucat înainte, ca un abil tehnician al înscenării, al alimentării dialogului la nivelul și în ritmul situațiilor create, nu-i mai puțin adevărat, că în „Coriolan Secundus” interpreții l-au ajutat cum nu se poate mai bine.

D. Ion Morțun a fost profesorul maniac.

D-sa a făcut ca personajul repulsiv și maniac să fie tipul absurd înfățișat comic. Și ca atare d. Morțun, comic de



R. BULFINSCHI

mare talent s'a fofilat din situațiile grele și a fost aplaudat.

Căpitanul de cavalerie, fercheș, plin de sine, cuceritor prin vigoare a fost d. Bulfinski. Tip de cuceritor într'o lume de mediocritate intelectuală și în care e apreciată ținuta elegantă prin ciocnirea pintenilor.

Un tip, care răspunde convențional profesorului, care a citit și a înțeles de-a-ndoaselea.

În roluri mici: ordonanță a colonelului, d. Sârbu; plutonier major, d. Marius; Coriolan Secundus, d. Marțian și prietenul lui Secundus, d. Brancomir.

D. Sârbu a făcut din rolul ordonanței, un rol de primul plan.

În rolul d-nei profesorului, foarte bine d-na Ana Luca; d-na colonel a fost într'adevăr pitorească d-na Gaby Daniełopol; și în rolul conducătoarei căpitanului în odala soției profesorului, d-na Gusty.

Piesa d-lui Sorbul e o farsă căreia talentații artiști cari au interpretat-o și directorul de scenă d. Soare, i-au asigurat succes.

B. C.

AȘA ȘI-AȘA...

dela teatrul rusesc

La premierele recente ale teatrului de artă din Moscova s'a observat o mare și remarcată afinență de actori și regișori dela teatrele noastre. Părerile asupra valorii artistice a ansamblului rusesc sunt — firește împărțite. De pildă d-ra Sorana Topa, juna tragediană de temperament a Teatrului Național, este cu totul pătrunsă de admirație pentru Moscoviți. Nu de aceeaș părere este d. Dumitrescu-Bumbăști, care susținea sus și tare că montarea „Casătoriei” e mult inferioară celei a d-sale, de unde — logic — tragea concluzia că valoarea d-sale regisorală nu e prea mult umbră de cea a lui Stanislavski.

Unui actor al unui teatru particular — pe de altă parte — nu-i plăceau creațiile actorilor. („Se puteau scoate, nene, niște „cărlige”...)

Majoritatea actorilor însă erau entuziasmați. Nenea Stanciu, de obicei atît de... circumspect în aprecieri, plîngea de admirație. Vasile Eneșcu-Enice devenise pur și simplu radiș. În schimb excelența vedetă a Teatrului Intim, copleșită de admirație, devenise melancolică și tăcută.

calambur

La Capsa la o masă, își beau svațul mai mulți scriitori, antrenati într-o șuetă interminabilă. Prietenul nostru Al. Cazaban e „în formă”. N. Davădescu îl secondează bătaios, în timp ce Soriceu, masiv și cu fața de nepătruns, face, fumează și apreciază. În mijlocul unui schimb arzător de cuvinte, își face brusc apariția, îmbufnat și surzător Horia Furtună.

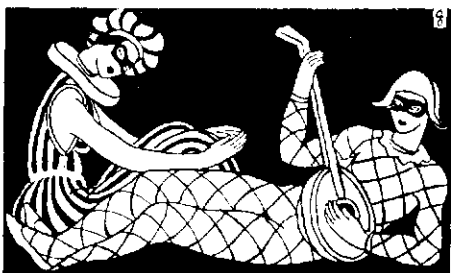
Un moment de liniște. Apoi, Cazaban izbucnește:

— Dar ăsta, mă rog, cum a fost ales deputat?

La care, prompt, incorigibilul calamburist răspunde:

— În ce mă privește, eu am fost predestinat să fiu ales în Cameră

Nu mă cheamă oare, Furt-urnă? ...



CU CINE SĂ MĂ CĂSĂTORESC?

(DIN JURNALUL UNEI TINERE AMERICANE)

(Urmare)

R. W. LARDNER

15 August

Nu pot trece peste asta și știu sigur că la noapte nu voi dormi. Sunt într-o situație îngrozitoare sau îmi inchipui numai și îmi iată ce e și mai îngrozitor.

După ce am dansat de două-trei ori împreună, m'a întrebat Frank dacă n'ar fi bine să facem o plimbare și am plecat cu automobilul lui. Băuse câteva cockharts-uri și în timpul mersului a mai hăut dintr-o sticlă și apoi mi-a spus că mă iubește și eu i-am spus să nu vorbească prostii. El însă mi-a spus că e foarte serios. M'a întrebat dacă mai iubesc pe cineva și i-am spus că da; și m'a întrebat dacă pe el nu-l iubesc mai mult decât pe toți ceilalți și i-am răspuns: da, dar numai pentru că credeam că a hăut prea mult și că mâine nu-și va mai aminti de nimic. Îmi inchipuiam că este cel mai rezonabil lucru ce-l puteam face în cazul de față.

Apoi m'a întrebat când ne vom putea căsători și eu, în glumă, i-am spus că înainte de Decembrie nu va fi posibil: el spunea că e prea departe acest termen, dar că aș merita să mă aștepte până atunci și mi-a mai spus o mulțime de lucruri și probabil că am fost prea indulgentă cu el: aceasta e nenorocirea.

Eram convinsă că era cu chef și că va nița totul. Era foarte târziu; când ne-am despărțit era treaz de tot și acumă nu-mi dau bine seama cum stau lucrurile. Dacă nu-și amintește de nimic, totul e în ordine. Dar dacă își aduce aminte și o ia în serios, trebuie să-i povestesc despre Daltes, poate chiar și despre Gordon. Aceasta e îngrozitor, nesiguranta mă nebunește și nu știu cum voi trece noaptea aceasta.

16 August

Nu mai pot suporta! Nu mai pot! Viața aceasta e insuportabilă! Frank își aminteste de fiecare cuvânt spus aseară și crede că suntem logodiți și că ne vom căsători în Decembrie. Familia lui e la New-York și voeste să plece și el, când mă voi reîntoarce eu acolo, pentru a ne înlesni apropierea.

Așa nu mai poate continua chestiunea și mâine îi voi povesti de Walter, sau de Gordon, sau de amândoi. Știu că-l va dura, că-i va distruge poate existența, și eu mi-aș da viața să nu se întâmple ceva. E îngrozitor să-l faci să sufere, mai ales că-i așa drăguț și așa elegant și simpatic. Azi dimineața mi-a trimis flori minunate și la 10 m'a chemat la telefon, întrebându-mă când mă poate vedea. Sper că telefonista nu va fi ascultat, căci și el mi-a spus lucruri asemănătoare celor din telegramele lui Walter.

Și încă ceva îngrozitor s'a petrecut azi: am primit dela Walter o scrisoare nu o telegramă și am purtat-o cu mine toată ziua, în buzunar, fără s'o citesc. Abia acum zece minute, când am venit în cameră am citit-o. Walter este foarte măhnit că, de când sunt aci, nu i-am trimis decât două telegrame și o scrisoare. Cât

de măhnit ar fi, dacă ar ști ce s'a întâmplat. Cu toate că aceasta nu poate schimba într-o zi felul de lucruri, eu fiind logodită cu Walter și hotărâtă să mă mărit cu el. Doar i-am spus mamei că mă voi căsători cu Walter în Decembrie și m'as simți foarte jenată să-i spun acum că vreau să mă mărit cu altul.

Am fost cu Frank la lunch și după aceea ne-am plimbat iar cu automobilul lui. Era foarte amuzat și așa tândru cu mine, în cât n'am avut inima să-i spun adevărul, dar mâine îi voi spune neapărat totul; și dacă i-aș fi spus astăzi am fi fost amândoi cu o zi mai devreme nenorociți.

Mi-a spus că familia lui are foarte multe parale și că tatăl lui vrea să-l ia tovarăș în afaceri. El ar vrea să accepte, dar crede că adevărata lui vocație este să devie gazetar, sau poate chiar romancier și dacă eu aș fi hotărâtă să mă restrâng la început, s'ar aplica de meserie pentru care are predilecție. Nu știam ce să-i răspund, în cele din urmă i-am spus, că el va ști, sigur, mai bine ce are de făcut și că banul nu e totul pe lume.

M'a întrebat unde vreau să fac voiajul de nuntă și cred că trebuia să spun că acest voiaj este deja fixat: că voi merge cu Walter în California, dar i-am spus numai că dorința mea a fost întotdeauna să vizitez California. El era încântat și mi-a spus că vom pleca precis înfrăcolo și că-mi va face cunoștință cu toți acei oameni minunați, pe cari i-a cunoscut el în iarna trecută.

Seara am dansat împreună, dar numai 2-3 dansuri, apoi ne-am așezat pe o bancă lângă locul de tennis; eu n'am culcat de vreme, pentru că mătușa Julie a făcut câteva aluzii în timpul dejunului și pentru că voiam să fiu singură, spre a mă gândi, dar eu cât mă gândesc mai mult, eu atât mai rău este.

Câteodată îmi doresc moartea, ar fi cea mai bună soluție și cu siguranță favorabilă tuturor. Aș vrea să mor, căci așa nu mai poate merge; dar mâine totul se va sfârși, natural cu Frank, căci trebuie să-i spun adevărul, chiar dacă ne va dura pe amândoi. Cu toate că personal nu mă prea simțisese de el, mă măhnește gândul, că-l voi face să sufere. Nu mai pot suporta aceasta!

Și după cinci ani Frank ar deveni gazetar și ar scrie romane; atunci eu aș fi doar de 23 ani și m'as putea căsători cu Gordon, care ar face cu mine înconjurul lumii și mi-aș putea explica totul mult mai bine decât altul care n'are idee de acestea.

După cinci ani aș divorța și eu aș avea abia 28 ani — cunosce foarte multe fete cari nu erau mai tinere când s'au căsătorit, deși, cred, că aceasta n'a depins numai de ele — și m'as căsători cu Walter, căci el e singurul pe care-l iubesc și cu el mi-aș petrece cei mai mulți ani ai vieții și atunci, când voi ajunge la o vârstă mai înaintată nu-mi mai pasă de nimic, chiar nici de dans. Walter este un minunat camarad, avem ace-

Literara

O seamă de cuvinte

Prințesa de G., româncă de origine; dar măritată la Paris, unde e înbită și admirată sub numele de marchiză de L. S., a păstrat din țara sa natală acea grație fermecătoare și ochii ce au reputație în lumea întreagă. E tot atât de bună și de simplă, pe cât e de frumoasă și când i se vorbește de ochii săi, râsîtu de răsând:

„Sunt prețuși pentru că sunt la Paris; dar în țara mea, toată lumea îi are”.

Fiind auzită de o prietenă, cu o înfățișare cam slabă și care se simțea foarte nenorocită, căci avea ochii foarte mici, aceasta își puse în gând, să nu se mărite decât cu un român. Începu să întrebe pretulîndeni, unde se ducea, dacă nu cunoaște vre-un român care să se însoare cu ea. I se oferiră greci, caucazieni, ruși și însfârșit, într-o seară, la niște dîsterul de marină, îi fu prezentat un român. Crezu că moare de bucurie, și pe deasupra, era și vițu de prinț. Și dădu, prin contract, o parte din averea ei și îndată după nuntă plecară în România. Când se înapoi, foarte decepționată, prima ei vizită fu la marchiză de L. S.

„Ei bine, draga mea”, zise noua româncă, „n'am făcut nimic!”

„Ce să faci?” întrebă marchiza.

„Dar bine, vin din România, unde am stat câteva luni și ochii mei nu s'au mărit de loc!”

De câteori Etienne Bèquet simțea nevoia de a rupe o legătură care începea să-l plictisească, venea, foarte grav, la doamna indicată și-i zicea:

„Doamnă, știu totul!”

Femeea rămânea încurcăta, zăpăcîta, neștiind ce să răspundă și el pleca, nevrînd să mai audă explicații.



le-ai gusturi, ne-am înțelege bine și poate am avea și copii.

Acestea însă nu sunt posibile. N-ar trebui să fie așa dacă oamenii bătrîni ar vedea lucrurile așa cum sunt într-adevăr.

Te, jurnalul meu, îți mărturisesc totul. Ascultă, orchestra cântă acum „Adio, Mimi”. Primul charleston pe care l-am dansat acum doi ani cu Merle Oliver. Nu mai pot suporta aceasta! Și ce curios că orchestra a cântat acest charleston demodat, tocmai când mă gândeam la Merle și doară am trecut câteva săptămîni fără să mă gândesc la el. As voi să știu unde este. Nu știu, este numai întîmplător că m'am gândit la el, sau înseamnă că-l voiți revedea? Nu mă pot gândi la asta, simt că mor!

Presintisem eu că nu e o simplă coincidență!

Merle vrea să vină astăzi aici chiar la hotelul nostru să mă viziteze. Și nu există pentru asta decât o singură explicație și un singur răspuns. Am știut aceasta imediat ce l-am auzit vocea, când mi-a vorbit telefonic din Boston.

bazar

CATE SPECII DE PLANTE SUNT PE PAMANT

Acum 2200 de ani, Teofrast cunoștea aproape 500 de specii de vegetale, iar cu 300 ani mai târziu, Dioscorides cunoștea cu o sută mai mult. În 1650, Bauhin cita 5266 de specii și lume, pe la mijlocul veacului al XVIII-lea, ne indica 8551 de specii. În 1819 însă, de Candolle număra 30.000 de fanerogame diferite, adică 30.000 de plante care fac flori. În 1845, Sindley indică vre-o 80.000 și în 1885 Duchartre evalua la 100.000 numărul fanerogamelor cunoscute: în plus el mai cunoștea 2500 de criptogame. Șapte ani mai târziu, Saccardo socotia la 174.000 numărul plantelor descrise, dintre care 105.000 erau fanerogame. Astăzi se numără 300.000 de specii vegetale cunoscute.

PRESA NEAGRA

În Statele-Unite sunt cam 500 de cotidiene și periodice cari se adresează exclusiv rasei negre. Printre acestea, se pot cita următoarele organe mai importante: *Chicago Defender* cu un tiraj de 200 mii de exemplare, *Afro American*, cu 120.000, *The Crisis* cu un tiraj de 90 de mii.

Cum m'am putut gândi vre-odată că iubesc pe altcineva?

Un an de când el se gîndește la mine și eu la el, aceasta înseamnă că eram predestinați unul altuia. Dar nu-l pot lăsa să aștepte până la Decembrie. Mă gîndesc, dacă trebuie să așteptăm pînă la reîntoarcerea din voiaj a tatălui și a mamei mele. Și voiajul de nuntă să-l facem la Long Beach sau la Bronk Zoo sau ori unde ar voi-o el.

În definitiv acesta-i cel mai ușor mijloc ca să ies din încurcătură. Nu va trebui să-i mărturisesc lui Frank nimic, el va ghici totul când mă va vedea cu Merle și când voi ajunge acasă. Duminică și Walter și Gordon mă vor chema la telefon, îi veți invita pe amîndoi la dejun și Merle le va spune-o, când vor fi amîndoi de față și li se va părea pe jumătate atât de dureros, decât dacă ar fi singuri.

Trenul trebuie să vie la 2.40, încă trei ore! Nu mai pot aștepta, și dacă are întârziere?! Nu mă pot suporta!

SFARȘIT

caricatura zilei

LA VAMA



— Ai văzut! Mi-am strecurat neobservat flaconul meu de apă de Colonia.

(London Opinion)

PRET FIX

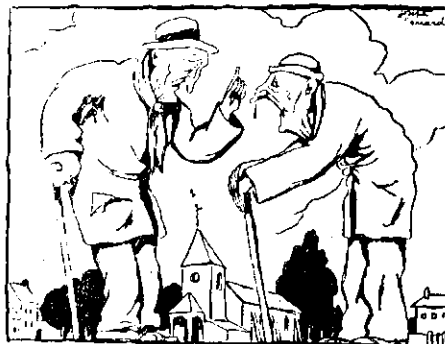


— El: Cred că m'a văzut fratele tău cel mic când te îmbrățișam. Cît trebuie să-i dau ca să tacă din gură?

— Ea: Prețul lui obișnuit e de 2 franci.

(London Opinion)

BATRANEH



— Progresele Științei?... Le veți vedea, micuț meu, în cinzeci de ani.

(Show)

Carti redate în extrase

VIATA DUCELUI DE LAUZUN — Memorii —

Toată lumea pleca din Spa. Prințul Repline îmi spuse că trebuind să mai stea încă 15 zile, mă ruga să conduc prințesa la Paris. Nu mă lăsaî rugat mult timp: prințesa mi-era mai scumpă ca oricând. Prințesa era încă foarte slăbită; ajunși la Bruxel ea se culcă imediat. Rămăsei să-i țiu de urât. Îi povestii cât mă făcu să sufer plecarea ei. Ochii ei se umplură de lacrimi. Prințesa mă iubea și mi-o spuse. Este inutil, de a căuta să ascund cât de mult te iubesc. Inșă acest sentiment mai scump decât viața mea, mă obligă de a-ți arăta feroce, dacă nu avem curajul să ne despărțim. Sunt sigură acum că voi trăi și muri nenorocită; dar nu voi de fel să moară de durere omul care a sacrificat totul pentru mine. Pleacă, uită femeia care nu poate nimic pentru fericirea d-tale.

Prințul dorind să viziteze Olanda, îmi propuse să-i însoțesc. Refuzai cu mult curaj. O privire a prințesei mă făcu să uit proiectele mele; acceptai și a doua zi plecarăm.

Fericirea, pericolul de a fi împreună ne produse o agitare de nedescris. Toată lumea dormia astfel că turburarea noastră nu fu observată. Lăcrămile prințesei curgeau, și plângeam și eu. Atăta teamă atătea suferințe, fără să sperii nimic; durerea noastră ne copleși. Și într'o zi la Haga fui trezit din somn pentru a veni la prințesa care era grav bolnavă. Prințul plecase. O găsi fără cunoștință. După ce își veni în fire, îmi luă mâinile: Sunt mulțumită că mor în brațele celui ce iubesc, fără să-mi reproșez nimic. Toate zua avu crize violente de nervi și leșina mereu.

Prințesa se restabili. În timpul acesta fui gelos fără motiv, și de o manieră extravagantă.

Intr'o seară, pe când mă aflam la teatru cu prințul și prințesa, se anunță prințul Ponatowsky, nepotul regelui Poloniei; prințesa ieși imediat. Lucrul acesta îmi produse un rău de nedescris.

Părăsii teatrul și acasă îmi treceau prin cap gânduri negre. Prințesa îmi părea pierdută pentru mine. Și mă hotărâi să fug imediat în Haga.

Prințesa uimită că nu mai apar, luă prima trăsură și veni la mine. Fu foarte surprinsă de a vedea în fața porții trăsura gata de plecare. Ce înseamnă aceasta, îmi zise ea; unde pleci? Să mor departe, îi răspunsei desperat. Nu te înțeleg, explică-te. Crezi că eu pot trăi să te văd în starea asta? Ochii săi erau plini de lacrimi. Mi-era rușine de extravaganta mea și confuz îi explicai. Mă îmbrățișă, și-mi zise: — Nu-ți fie teamă de a pierde inima mea; Și ea spuse cameristului: — Nu pleacă, nu mai pleacă! cu o grație nesfârșită.

Plecai la Amsterdam cu prințesa. Noaptea era obscură. Eram în fundul unei gondole cu prințesa; o strângeam în brațele mele. Ea se culcă fără să ia masă; rămăsei lângă patul ei, ca de obicei. Ne

îmbrățișam și nu puteam să rezist dorinței ce-mi părea că și ea împărtășește îndrăsnii mult și fui pedepsit.

N-aș fi crezut, îmi zise ea, cu durere și indignare, că ființa care-mi es. atât de scumpă să uite atât de repede promisiunile sale, și care vrea să sacrifice toată fericirea vieții mele pentru o clipă de plăcere.

A doua zi prințesa mă trata cu multă răceală, ceace mă dezola. Mă iubea mult ca să nu observe desperarea mea.

În curând se apropie ziua despărțirii; și credeam că murim de desperare. În toate zilele scuipam sânge. Nici prințesa nu era într'o situație mai bună.

Noaptea o petrecui lângă ea. — Vej fi tu capabil, de a nu mai fi gelos de prinț, să te mulțumești cu inima mea, să nu pretinzi nimic mai mult?

La Paris, prințul Repline, mă primi amabil, dar foarte rece. Prințesa era bolnavă în pat. Prințul Repline bănuia că iubesc pe principesa și că eram iubit.

Sufeream în tăcere. Câteva zile trecură fără ca prințul să mă lase un minut singur cu ea. Nu mai dormiam, nici nu mâncam; scuipam mult sânge. Voiam totuși să ascund starea mea, dar batista mă trăda. — Ce văd! Inșă zise ea venind lângă mine; vino la ora seapte, sunt singură; am să-ți vorbesc negreșit.

— Amicul meu, îmi zise ea, când intrai, ești bolnav serios; este vina mea, fără îndoială. Ce ai? spune-mi, te rog în genuchi. — N-am nimic, îi spusei strângând-o în brațele mele; nu am nevoie de cât de curaj. Spune-mi că mă iubești, de asta am nevoie. — Da, dragul meu te iubesc, te ador, nici o putere nu există care să mă împiedice a țiu spune. Ai curaj.

Prințul Repline apăr și observând confuziunea noastră — nu-și putu stăpâni gelozia. Și pentru a nu-i face rău prințesei ne părăsi brusc.

A doua zi primii biletul următor:

„Stima și ura mea vă este cunoscută: să apărăm un bun pe care nu-l putem împărți; unul din noi trebuie să piară de mâna celuilalt. Vă las cu încredere alegerea timpului, locului și a armelor”.

„Nicolas Vassilievitch Repline”

Și răspunsei:

„Prințul Repline nu mă va crede capabil de teamă. Îl stimez destul pentru a refuza onoarea ce mi-o propune. Nu voi accepta de fel o luptă care ar compromite o persoană pe care o respect și care ar lipsi-o de unul din cei mai credincioși amici. Dacă prințul mă atacă, voi apăra zilele mele astfel ca să-i probez că nu vreau să vărs sângele unui om căruia D-na prințesă Czartoryska îi datorează atăta”.

„Lauzun”

Dupăce primi răspunsul, mă rugă să-l aștept la mine, a doua zi. Și prințul Repline începu:

— Ascultă-mă, domnule, nu-mi veți refuza ceea ce v'am cerut. Iau de judecător, pe rivalul meu, pe dușmanul meu, de cea ce îmi mai rămâne să fac în poziția groaznică în care mă aflu.

Am fost numit ambasador al Rusiei în Polonia. Văzui prințesa și-o adorai.

Am sacrificat totul: Familia sa insulta adesea împărăteasa. Primii contra părinților săi ordinele cele mai severe: ele nu fură executate.

Am fost aspru admonestată; capul meu devenia responsabil de conduita lor. Prinții Czartoryski nu încetară de a fi culpabili și nu fură niciodată pedepsiți. Pierdii favoarea și încrederea suveranei. Văzui cum se prăbușește cea mai mare avere ce a fost vreedată în imperiul rusesc.

Fui rechemat pentru a mă justifica. Creditul contelui Panine, unchiul meu, îmi salvă zilele. Prințesa Czartoryska, generoasă și sensibilă îmi purta recunoștință și fui fericit.

Nesupunându-mă ordinelor Suveranei, prințesa avu bunătatea de a părăsi Varșovia, unde nu mai puteau sta fără pericole. Nu-mi rămânea decât o pensiune mediocră omului al cărui fast orbise Polonia. Dar urmaii prințesa. Ea plecă la Londra cu mine. La Calais v'am întâlnit. Străbăturăm marea împreună. Dragostea dv. pentru lady Sarah era cunoscută în toată Anglia și vă făcea interesant.

La Spa unde a-ți veni și dv., prințesa era mereu tristă și bolnavă; Inșă vedeam că erați ocupat cu d-șoara de Saint-Leger.

Interesul ce mi l-ați acordat, felul de a vă purta cu noi la Spa, mi-au inspirat dragostea pentru dv. înclinată m'ar fi condus să vă iubesc, dacă soarta nu m'ar fi silit să vă urăsc. Dar în tot timpul voiajului în Olanda nu primii nicio veste de la prințesă. Teroarea mă coprinse, viitorul se desfășura înaintea mea. Eram sigur de nenorocirea mea, înainte de a a-vea probe. Dela sosirea mea la Paris n'am convins că prințesa vă iubeste. O cunosc prea bine, pentru a nu ști ce-i place de vreme, căci, ea va suferi chinuri inimaginabile: fără dv. aș fi totul pentru ea. Dacă ea nu pierde pe unul din noi, ne va pierde pe amândoi. Eu nu am azil de sperat în țara mea, pe care am părăsit-o pentru ea. Atât cât voi trăi nu veți fi liniștit, atât cât veți trăi, vă va aparține mai mult dv. decât mie și pe care moment va fi marcat de noi neliniștiți și mari furii.

— Ura dv. este justă, domnule, răspunsei eu, și-o merit în întregime. Am combătut de mult o pasiune care nu poate aduce decât nenorociri grozave.

Nu voesc ca prințesa să-mi reproșeze de a fi atacat zilele aceleia căreia îi datorează atăta recunoștință. Dacă aș pieri eu, moartea mea ar fi ușor justificată; și dupăce v'am cauzat moartea dv., prin-

...esa n'ar mai trăi mult timp. Voi pleca, domnule, vă plâng, vă stimez și vă urăsc. — Voi menaja sensibilitatea prințesei. Vreau să părăsesc țara aceasta unde ea nu mai poate fi fericită. Vă avertizez, domnule, și vă cer cuvântul de onoare de a nu o urmări.

— Nu am nevoie de a vă promite nimic, domnule.

Prințul Repline ieșind dela mine plecă imediat la prințesă. Nu o mai putui vedea.

Ea era bolnavă, se închise în casă și nu mai voia să primească pe nimeni.

Contrar obiceiului, prințesa înterzise accesul în camera sa pentru toată lumea. Chiar prințului Repline. Eram singur cu ea și îi reproșam că-i tristă și serioasă cu mine.

— Nu pot să-l iubesc; sunt a ta, îmi zise ea; bucură-te de toate drepturile; treburile, o vreau! mă aruncați în brațele ei, să fericit sau mai bine zis, crima se comitase.

Ce oroare de a poseda femeia pe care idolatrizezi.

Ea nu avu nici un moment de plăcere; lacrimile sale îi inundau fața, ea nu respinse... S'a făcut, îmi zise ea, nu mai exista nici o limită nenorocirilor mele; placă de aci. Voiam să rămân, să se aruncă la picioarele mele:

— Pleacă, în numele lui Dumnezeu, pleacă! Lovit ca de trăsnet, nu îndrăsnii să răspund. A doua zi revenii, ea era fără cunoștință; Sânge curgea din gura ei pe piept; o mică cutie deschisă pe masă, îmi dovedi că s'a otrăvit. O crezui înartă, și înghiții avid restul cutiei. Nu mai știu ce se întâmplă. Vărsai mult sânge. Toată ziua și toată noaptea avui atacuri violente de nervi...

— Mă duc de lauzun veni să mă ia a mă duc la Fontainebleau. Rugai pe d-na de lauzun să mă aștepte un moment. Mă îndrecai și cu multă greutate mă îndrecai și plecai la prințesă unde o găsi în nesimțire. Totuși plecai. Eram în stare de slăbiciune și stupiditate în care nu mai gândeam. Primii o scrisoare la prințesă: „O dragul meu, iubitul meu! tu, pe care îl idolatrizez, tu care cunoști toate afecțiunile inimii mele, nu mai ești lângă mine. Tu ai plecat, am vrut-o. Pentru ce m'ai ascultat. Am pierdut orice speranță, orice drept să mai fi fericită.

Eu mor! Simt ultimele mele respirații pe buzele cari ard încă de sărutările tale. Vino, nu mai pierde un minut; murim unul în brațele celuilalt: Că plăcerea și plăcerea să fie ultima noastră simțire!...”

Această scrisoare scrisă cu o mână tremurătoare, inundată de lacrimi, sfârși în a mă zăpăci.

Plecai și îndrecai prințesei un loc unde vom putea vedea în siguranță. Slăbiciunea sa era extremă, și ea leșina în acel moment.

Nici eu nu eram mai tare. Purtarea strălucitoare fu circospectă timp de câteva săptămâni. Prințul Repline era generos. Groaznică schimbare a cărei cauză nu am eu, certitudinea că nu mai venim pe prințesă singură, speranța că va pleca curând, îl calmă.

Înșela. Vedeam prințesa singură la prințul Repline încep să aibe bănueli. Și prințesa simțindu-se urmărită preferă să mărturisească totul. Aceasta mărturie făcută atât de generos fu primită de un suflet generos. Prințul Repline nu se plânse, nu făcu nici un reproș. Fiți fericiți, îi zise el, voi pleca.

După plecarea prințului nu ne mai ocupam de cât de mijloacele de a nu ne mai despărte niciodată.

Dar timpul plecării sale în Polonia se apropia.

Hotărâri să o conduc în cel mai mare secret și cât voi putea mai repede. Nu o părăsi de cât aproape de Varșovia.

Momentul despărțirii fu grozav. Scumpul meu, trebuie în sfârșit să-ți desvălu un secret, pe care cu multă greutate și l-am ascuns; sunt însărcinată.

De emoție leșinai și când îmi veni în fire, prințesa plecase. Socrul ei care venise într-o întâmpinare, o obligă să mă părăsească și ea lasă pe unul din oamenii ei să mă îngrijească. Mă lăsați transportat până la Breslau, fără să beau, fără să mănânc, fără a scoate un cuvânt.

Revenit la regimentul meu unde eram colonel, trăiam cu totul retras. Timpul mi-l petreceam între serviciul militar și prințesă. O știam tristă și bolnavă; ea însăși îmi scria zilnic. Ea doria să mă vadă. Plecai în cel mai mare secret.

Prințesa mă strânse în brațele sale. Era imposibil ca tu, unica mea consolă, să nu vii. Îmi luai toate măsurile de a reveni lângă ea în timpul nașterii sale.

Intors la regiment, îmi procurai toate memoriile relative la Polonia, Prusia, și Rusia; și după ce citii un număr destul de mare de lucrări, îmi făcui un sistem politic asupra intereselor acestor trei mari puteri. Scrisei un memoriu destul de lung pe care-l adresai prințului Adam (soțul prințesei). El îi comunică ministrului Rusiei la Varșovia, care-l trimise la Moscova.

Speranța de a fi ambasador sau ministrul Franței la Varșovia îmi dădea puteri pentru a munci. Prințesa îmi aprobă planul și fiecare scrisoare îmi aducea noi încurajări.

Timpul nașterii apropiindu-se și de oare-ce durerile începură, obtinui nu fără multă greutate permisiunea de a fi introdus în palat; fui ascuns într'un șifonier înapoia patului prințesei. Supliciu meu luă sfârșit și fui scos din închisoarea mea. Inundai fața sa cu lacrimile mele fără a putea spune un cuvânt. Tu mi-ai salvat viața, îmi zise ea, știindu-te lângă mine. Sărută acest copil care-mi este mai scump de cât ceilalți.

Și pentru a nu fi descoperit, prințesa mă ascunse într-o fermă, cu recomandarea următoare: „Vă incredințez tot ce am mai scump pe lume, și increderea mea în îngrijirile și în discreția voastră este fără marginii”.

În fiecare zi primeam vești de la prințesă.

După o lună, sosi prințesa într'un strict incognito. Scumpul meu, — îmi zise ea, am avut curajul a mărturisi totul soțului meu. El nu mi-a făcut nici un reproș, având milă de starea în care mă aflam. Mi-a lăsat copilul cu jurământul cel mai sfânt de a nu te mai vedea. Lacrimile mele fură unicul răspuns; nu puteam promite să te părăsesc!

Prințesa plecă spre Varșovia și eu la Dresda.

La curtea electorului fui primită cu multă distincție și electoarea mă copieșia cu avansurile sale. Plecai de aci la Berlin. Prințesa încă nu-mi permisea de a veni la Varșovia. Eram în intimitatea ministrului Angliei care mă ducea pro-

tutindeni în societate. Avui onoarea să fiu prezentat regelui care mă trată cu bunătate și distincție.

D-șoarei de Hatzfeld pe care o vedeam adesea, îi plăcu mult. Nu-i ascunsei că iubesc o alta. O atare mărturisire nu-i micșora dragostea pentru mine.

O plânsei, o consolai dar nu-i devenii amant, pentru că nici un minut nu am încetat de a adora prințesa. Dar după aparențe se crezu de toată lumea că o avui.

Prințesa află și primii o scrisoare foarte rece în care-mi spunea să rup orice legături cu ea și cerea cu insistență de a nu veni în Varșovia.

Părăsit de prințesă, credeam că mor de durere; mi-aș fi dat viața să-i pot vorbi. Mă decisei să mă supun, de teamă de a nu o compromite. Și plecai în Franța. În ajunul plecării primii o scrisoare de la prințul Adam de a veni la Varșovia.

Nu ezitai un moment. Prințul comunicase memoriul meu relativ la Polonia și Rusia și făcuse o bună impresie.

Văzui prințesa la teatru.

Mă primi rece și cu greutate obtinui permisiunea de a o vedea singură. A doua zi nu vru de la mine nici o explicație; îmi cerea scrisorile și fotografia sa. După ce i le dădui, mă închisei în casă în cea mai mare desperare.

A doua zi mă chemă, era mai calmă și mai puțin severă... Îmi ceru explicațiunea de tot ce s'a petrecut între mine și d-șoara de Hatzfeld. Ea mă iertă și voină să reintru în drepturile mele ea refuză net.

Amantul prințesei Czartoryska excita curiozitatea tuturor femeilor; multe îmi făcură avansuri, între ele și o tânără contesa Potocka Tlonacka.

Odată la un bat oprindu-i brațul, ea îmi vorbi de condițiunile la cari ea ar consimți să mi se dea și a mă urma în Franța.

Nu răspunsei nimic, pozitiv, dar o mică mască, de lângă mine se ridică brusc și se pierdu în mulțime. A doua zi când mă plimbam, întâlnii trăsura prințesei; ea dădu ordin să întoarcă și văzând că vreau să mă apropiu de ea, ordonă vizitiului de a merge cât mai repede. Fusei de trei ori la ea în timpul zilei fără să o pot vedea.

Îi scrisei că nu pricepeam purtarea ei. Răspunsul ei fu: „Am văzut, am auzit ceea ce n'aș fi crezut nici odată; mă înșelați cu d-na Tlonacka.

O febră puternică mă coprinsă, căzui greu bolnav.

Prințesa avertizată că mor, veni la mine, petrecu toată ziua lângă mine, fără să o pot recunoaște.

O văzui în sfârșit în genunchi la patul meu, scaldată în lacrimi. O trecere atât de bruscă dela desperare la bucurie, credeam că mă va costa viața; mă restabilii cu greutate.

Mergeam mult în lume; felul cu care prințesa mă trata măria curiozitatea pe care o inspiram tuturor femeilor din Varșovia grăbite să mă vadă; prințesa părea să le întrebe cum găsesc ele alegerea sa, cu o grație care mă mișca.

Curierii din Versailles și Moscova sosiră. Împărăteasa aprobă propunerile mele și-mi trimetea puteri discreționare. D. de Vargennes îmi cerea să reviu la curte cât de repede posibil. Luai masa cu prințesa. O strânsei mult timp în

brațele mele: trebuia în sfârșit să ne despărțim.

Speranța de a ne revedea în curând, nu ne putea consola în disperarea noastră, ca o presimțire că nu ne vom mai vedea.

La Versailles fui primit bine, mi se aduse elogii, și fui avertizat că voi pleca curând la Petersburg.

Lui De Vargennes nu-i convenea cu contractul să fie făcut de mine, și să fiu ministrul regelui pe lângă împărăteasă.

Regina dori să mă cunoască mai bine. Mă primi cu bunățate și mă trata cu multă distincție.

O însoțiam pînă la călărie în plimbările sale și curând devenii favoritul ei. Trebuind să plec la regimentul meu, regina se întristă și doria ca regimentul meu să fie mai aproape. Ea veni în *M-me de Quéméné* pentru a și lua rămas bun de la mine.

Afacerile din Rusia păreau a fi nitate și ceream d-lui de Vargennes să-mi dea un răspuns hotărât.

În ziua plecării mele, regina îmi spuse să mă aștept.

Nu plecați încă, îmi zise ea cu multă grație: *revolta din cauza relei recolte ne obligă să chemăm trupele: vom face ca și regimentul Dv. să fie în apropiere.*

Răspunsei că dacă nu este necesar, n-aș dori o deplasare defavorabilă legiunii mele. Sunteți un imbecil, replică ea rîzînd. Văuam încă cu regina în Bois-de-Boulogne: ea nu înceta de a-mi vorbi, și din momentul acesta favoarea mea fu remarcată.

Scrisorile prințesei deveniră scurte și din ce în ce mai rare.

Eram copleșit de o mare tristețe: rămăsei credincios prințesei și eram insensibil la toate avansurile ce veneau din partea dragutei d-ne de Monglas.

Regina ieșea rar fără mine.

Favoarea mea crescuse în cel mai înalt grad.

Ea nu-mi permitea să parăsesc curtea, îmi făcea totdeauna loc lângă ea, la joc, și îmi vorbea fără încetare.

Era imposibil ca o astfel de purtare să nu fie remarcată. Regina prezentându-mă prințesei de Lamballe, supăcîntendenta casei reginei și amica sa intimă, îi zise:

— Vă cer să iubiți, ca pe fratele vostru, pe omul pe care îl iubesc cel mai mult, și căruia îi datorez atîta: încrederea voastră în el să fie ca a mea, fără margini.

Prințesa de Bouillon îmi reproșă la *M-me de Quéméné*, de a fi trist și preocupat, și-mi zise, rîzînd, că am o mare pasiune.

— Cel puțin, spuneți-mi numele pasiunii mele, ca să știu și eu.

— Este vorba de o prea înaltă persoană pentru a îndrăzni s-o numesc; dar pentru că este puțină lume, vă încredințez că este regina. Trebuie atunci, răspunsei eu rece, ca ea să fie înformată de această noutate și ieșii din cameră.

Mă dusei la regină. O rugai să-mi acorde o audiență de-o jumătate de oră. Am crezut de datoria mea de a informa Majestatea Voastră că s'a îndrăsnit a se interpreta greșit atașamentul meu fără margini pe lângă persoana Voastră și că s'a mers cu îndrăzneala pînă a se blama bunățatea cu care mă onorați.

Indrăsnii s'o rog de a-mi permite să mă prezint mai rar înalțtea ei.

— Crezi? zise ea cu mînie, aș fi catate desbrăcătă, mi' mîșna dorinți; bea-tele sale trucea în jurul gâtului meu și mă arăsa la ea și tui curand beat de plăcere.

— Se hotari desfiintarea tuturor legiunilor regelui, Regina îmi zise: Sunt eu desful de nenorocita, legiunile sunt reformate. Ea avea lacrimi în ochi, îmi ținea mîna fără a-mi spune un cuvînt. Ea s'aruta de mai multe ori. — Nu, îi zisei eu, veți dispune de mine, nu măi sunt acmă în serviciul regelui, ci al reginei.

Ea spuse d-nei de Quéméné privindu-mă: — Eram atît de nenorocita întrînd aci, acutu plec atît de fericita.

Regina mă iubea mai mult ca niciodată. Avea o teamă de moarte de societatea care mă detesta; o rugai să mă lase să plec în India: era prijeul de a scăpa de toate neplăcerile. Ea refuză cu încăpăținare. La o faimoasă cursă de cai, regina parie contra ducelui de Chartres și eu contra contelui d'Artois. Regina îmi spuse ieșind dela curse: — Oh! monstrule erai sigur că vei câștiga.

Acest fel familiar de a-mi vorbi, alarmă, Intrigile luată proporții.

Aveam pe atmei datorii considerabile. Regina mă întrebă roșinduse, ce ar putea face pentru mine, și-mi oferi protecția sa. Acest lucru mă decise să pînă imediat capăt conversației. Și o lăsați atît de încurcată că-mi fu milă de ea.

Zgomotul ruinei mele fieru pe lady Barrimore să revină din Anglia. — Ascultă, îmi zise ea, și nu mă întrepru. Vin să împart soarta cu d-ia și-ți propun să dispun de averea mea. O îmbrățișai, îi mîntunii lui lady Barrimore care fu mîntuită că o refuză.

Regina continua să mă frateze bine, cu toate acestea observai că favoarea mea căzuse definitiv. S'a avut grije să i se spună că m'am unit cu dl. de Maurepas pentru a intriga contra ei. Este adevărat că acest ministru îmi arăta cea mai mare prietenie și încredere.

Războiul părea inevitabil între Rusia și Turcia. Rugai pe dl. de Maurepas să obțină dela rege permisivunea de a merge voluntar în armata rusă. Scrisei împărătesei și primii răspunsul cel mai amabil. Ea îmi propunea comandamentul unui corp de cavalerie, pe care-l primii.

Noutatea înfrîngerei armatei engleze la Saratoga, decise Franța să intervie pentru America. Si dl. de Maurepas îmi ceru să nu mă mai gândesc de a pleca în Rusia și să rămân la ordinele regelui.

Fui propus a lua parte la expediția care avea scopul de a întreprinde războiul în India.

Cerui permisivunea, regelui de a spune reginei destinațiunea mea. Si cerui reginei de a-i vorbi în particular. Si astfel îi comunicai ca regele m'a încredințat sub comandamentul armatei sale în India orientala. Regina fu extrem de umilită. Ochii săi erau plini de lacrimi. — Ah! D-le de Lauzun, Ah! dumatzeul meu, să pleci atî; de departe, sa te desparti de bea-ce iubesti, de toti cari te iubesc.

Regina veni seara la *M-me de Quéméné* și o ruga să mă facă să-mi schimb hotărârea.

Si ea îmi spuse că regina e desperată că plec. Rezistai la toate. Vanitatea mea era satisfăcută. Refuzai pe regină cu mîndrie, îi arătam că nu voiam nimic dela ea, că eu pot juca un rol mare și fără ea, și mai dovediam prințesei Czartoyaska, Europa nu mai are nici un farmec pentru mine.

4.

Editura Henri Jonquieres
Paris